Uloga odgojitelja u razvoju darovitosti predškolskog djeteta

Hrvatin, Tina

Undergraduate thesis / Završni rad

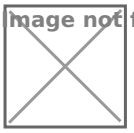
2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:716556

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

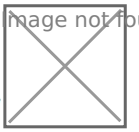
Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

TINA HRVATIN

ULOGA ODGOJITELJA U RAZVOJU DAROVITOSTI PREDŠKOLSKOG DJETETA

Završni rad

Pula, rujan 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

TINA HRVATIN

ULOGA ODGOJITELJA U RAZVOJU DAROVITOSTI PREDŠKOLSKOG DJETETA

Završni rad

JMBAG: 0303049993, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij predškolskog odgoja

Predmet: Obiteljska pedagogija

Znanstveno područje: Društvene znanosti
Znanstveno polje: Pedagogija
Znanstvena grana: Obiteljska pedagogija
Mentor: doc. dr. sc. Sandra Kadum

Pula, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

_____

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____

_____

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

_____

SADRŽAJ

1. UVOD 1
2. DAROVITOST 2
2.1. Različita shvaćanja darovitosti 3
2.1.1. Darovitost kao visoka opća intelektualna sposobnost 3
2.1.2. Darovitost kao opća sposobnost divergentnog mišljenja 4
2.1.3. Darovitost kao visoka opća ili specifična sposobnost 4
2.1.4. Darovitost kao produktivno - kreativna sposobnost 4
2.1.5. Darovitost kao sposobnost kvalitetne upotrebe misaonih procesa 5
2.1.6. Darovitost kao visoka područno - specifična sposobnost 5
2.2. Osnovne sastavnice darovitosti 6
2.2.1. Sposobnosti 7
2.2.2. Osobine ličnosti 10
2.2.3. Kreativnost 10
2.3. Talentiranost 11
3. PREPOZNAVANJE I IDENTIFIKACIJA DAROVITIH 12
4. ULOGA ODGOJITELJA U RADU S DAROVITOM DJECOM 18
4.1. Osobine odgojitelja darovitih predškolaca 18
4.2. Uvažavanje osobitosti darovite djece i njihovih specifičnih potreba u odgoju i obrazovanju 21
4.3. Načela za izradu programa za darovite 21
4.4. Primjena načela u radu 24
4.5. Organiziranje programa 28
4.6. Stručno usavršavanje provoditelj programa 29
4.7. Mogući pristupi radu s darovitima 30
4.8. Ozračje u skupini 31
4.9. Humor u obrazovanju darovitih 32
4.10. Razvoj pozitivne slike o sebi 33
5. NIKOLA TESLA CENTAR (NTC) SUSTAV UČENJA - RANKO RAJOVIĆ 36
5.1. Program NTC sustava učenja 36
5.2. Realizacija programa i metodika rada 37
6. ZAKLJUČAK 40
LITERATURA 41
SAŽETAK 42
SUMMARY 43
PRILOZI 44

1. UVOD

Darovitost je jedinstven način na koji pojedinac funkcionira. To nije samo ono što on može učiniti, već ono za što je "rođen" da radi, što voli raditi i što radi dobro. Međutim, gotovo je nemoguće da pojedinac samostalno otkrije je li darovit te u kojem području je darovit. To je tako zbog toga što pojedinac ne razmišlja o tome kako će upotrijebiti svoju darovitost, već je jednostavno upotrijebi, ne primjećujući da ju je upotrijebio. Da bi otkrio svoju darovitost, netko iz okoline mora mu u tome pomoći. (http://www.thegiftednesscenter.com/what-is-giftedness2)

Uloga okoline vrlo je važna, ne samo da bi se darovitost otkrila, već i da bi se ona razvila. Stoga roditelji, odgojitelji, učitelji i ostala djetetova okolina imaju neopisivo važan zadatak u odgoju darovitog djeteta. Predškolski period vrlo je važan period života djeteta. Tada se događaju specifične promjene u strukturi mozga koje djetetu omogućuju da "upija kao spužva", odnosno da nevjerojatnom brzinom i lakoćom uči i pamti nove informacije. U predškolskom se periodu još uvijek govori o potencijalnoj darovitosti, a hoće li se ta darovitost razviti, ovisi o okolini, podršci roditelja i odgojitelja, kao i o motivaciji samog pojedinca. (Matoš, 2018)

Prva i najvažnija uloga odgojitelja je prepoznati, odnosno identificirati darovito dijete. Nakon što odgojitelj uoči potencijalno darovito dijete te uz pomoć roditelja i stručnih suradnika potvrdi da je dijete zaista darovito, počinje njegova iduća važna uloga, a to je da djetetu omogući sve što je potrebno da svoje sposobnosti i mogućnosti maksimalno razvije. U ovom radu naglašena je uloga odgojitelja, ali naravno, ni uloga roditelja i ostalih suradnika, pa čak niti vršnjaka ne smije se smatrati manje bitnom.

Što je to darovitost, koje su njene sastavnice, kako je prepoznati i identificirati te koja je uloga odgojitelja u razvoju darovitosti pitanja su na koja se nastoji odgovoriti u ovom radu. Uz to, spomenut je i NTC sustav učenja, koji je poželjan u radu s djecom predškolske dobi, a osobito u radu s darovitom djecom.

2. DAROVITOST

Kada govorimo o darovitosti, možemo navesti mnogo različitih pristupa i definicija. U svijetu se koristi oko 140 različitih definicija darovitosti. Darovitost bi se, općenito govoreći, mogla odrediti kao sklop osobina koje omogućuju pojedincu da dosljedno postiže izrazito iznadprosječan uradak u jednoj ili više aktivnosti kojima se bavi.

(Veselinović i Sindik, 2016)

Prema autoru Davidu Georgeu (2003), izrazi kojima se često opisuju darovita djeca su: sposoban, sposobniji, izuzetan, talentiran, izniman, darovit, većih obrazovnih potencijala i dr. David George (2004:13, prema Eric Ogilvie,1972) navodi da „biti darovit znači isticati se u općim ili određenim sposobnostima u relativno širokom ili uskom području djelovanja". George (2004) navodi da bi se u obzir mogla uzeti sljedeća područja: fizička talentiranost, spretnost u tehnici, vizualna i izvedbena sposobnost, istaknuto vodstvo i socijalna svijest, kreativnost, visok stupanj inteligencije.“

Autorica Winner (2005) izraz 'darovitost' koristi za opisivanje djece s tri netipična obilježja. Prvo od njih je *prijevremena razvijenost* i podrazumijeva da darovita djeca prve korake u svladavanju nekog područja poduzimaju ranije nego njihovi vršnjaci te na tom području napreduju brže od prosječne djece jer u njemu lako uče. Izraz 'područje' u ovom slučaju odnosi se na organizirana područja znanja kao npr. matematika, jezici, likovna umjetnost ili glazba. Drugo obilježje jest to da darovita djeca uče drugačije te od odraslih traže minimalnu pomoć pri svladavanju područja u kojima su aktivna. Njihova otkrića su uzbudljiva i motivirajuća, a načini rješavanja problema su novi i neobični. Ovo obilježje autorica opisuje nazivom *inzistiranje da sviraju po svom*. Treće obilježje je *žar za svladavanjem*. Darovita djeca vrlo su motivirana te izražavaju intenzivan i opsesivan interes te sposobnost oštrog fokusiranja. Ta tri obilježja kvalitativno razlikuju darovitu djecu od prosječne djece.

Autorice Cvetković Lay i Sekulić Majurec (2008) opisuju darovitost kao potencijal te darovitost kao produkt, odnosno produktivnu i potencijalnu darovitost. Djeca čije je ponašanje lako uočljivo u smislu njihove uspješnosti u aktivnostima kojim se bave te u kojima su uspješniji od svojih vršnjaka iskazuju produktivnu darovitost. Njihova se darovitost iskazala u određenim produktima, u ranijem, bržem, boljem, višem i uspješnijem, odnosno u izrazito natprosječnom iskustvu.

Nadalje, da bi se darovitost iskazala kao izrazito natprosječno postignuće u aktivnostima kojima se pojedinac bavi, on mora imati određeni potencijal koji omogućuje da se njegove sposobnosti razviju do tog stupnja. Ta se mogućnost naziva potencijalna darovitost. Osnovu potencijalne darovitosti čine naslijeđene predispozicije koje omogućuju da se neke sposobnosti razviju značajnije, tj. iznadprosječno. Hoće li se to dogoditi, ovisi o okolini koja će oblikovati njegova specifična iskustva i ličnost. Prostor između potencijalne i produktivne darovitosti prostor je odgojnih utjecaja o kojima u velikoj mjeri ovisi koliki će i koji dio potencijala biti iskazan kroz iznimna postignuća. Upravo zbog toga što djeca u ranoj dobi uglavnom imaju potencijalnu darovitost koju ne iskazuju kao produktivnu, svako se dijete predškolske dobi treba tretirati kao potencijalno darovito i osigurati mu da maksimalno razvije svoje potencijale (Cvetković Lay, Sekulić Majurec, 2008).

2.1. Različita shvaćanja darovitosti[1]

Tijekom razvoja spoznaja o darovitosti mijenjala su se i shvaćanja o darovitosti. U osnovi različitih shvaćanja darovitosti i njezinih raznih definicija pokušalo se odrediti i pronaći "tajni sastojak" zbog kojeg se daroviti pojedinac razlikuje od svojih vršnjaka. Ovo traganje dovelo je do shvaćanja darovitosti kao: (1) visoke opće intelektualne sposobnosti, (2) opće kreativne sposobnosti, (3) kao produktivno kreativne sposobnosti, kao (4) specifične sposobnosti, (5) sposobnosti upotrebe misaonih procesa, te (6) područno-specifične inteligencije i kreativnosti (Čudina - Obradović, 1991:9).

2.1.1. Darovitost kao visoka opća intelektualna sposobnost

Najstarije shvaćanje darovitosti proizlazi iz psihometrijske definicije inteligencije. Prema opažanjima da se ljudska sposobnost snalaženja u različitim problemima raspoređuje tako da najviše ima prosječno uspješnih, a podjednak je broj ispodprosječnih i iznadprosječnih pojedinaca, proizašla je mogućnost mjerenja te sposobnosti - inteligencije. Razlike među sposobnostima moguće je mjeriti te izraziti kao koeficijent inteligencije, odnosno IQ. Prosječni pojedinac ima IQ 100, sve više od

[1] U literaturi starijeg datuma spominje se termin "nadaren" koji je zamijenjen terminom/pojmom "darovit".

toga smatra se pozitivnim odstupanjem koje može postići samo vrlo mali postotak populacije. Po psihometrijskoj definiciji, daroviti su oni pojedinci koji u testu inteligencije postižu takav rezultat, da ga u općoj populaciji može postići svega do 2,5 % pojedinaca. Testovi inteligencije mjere sposobnosti koje omogućuju da se pojedinac snađe u novim situacijama, da se služi apstraktnim pojmovima, odnosima i simbolima. To mu omogućuje da stječe znanje brže i s razumijevanjem (Čudina - Obradović, 1991).

2.1.2. Darovitost kao opća sposobnost divergentnog mišljenja

Nova karakteristika koja se smatrala važnom je dispozicija za kreativnost. Pomoću testova za kreativnost počela se mjeriti opća sposobnost divergentne produkcije, odnosno fluentnosti ideja. Mjeri se testovima u kojim ispitanik mora pronaći brojna nova rješenja, ideje i uvide. Prema ovom shvaćanju, darovit je pojedinac koji pokazuje vrlo veliku sposobnost produkcije novih ideja jer ima najviše šansi da se razvije u produktivnog stvaraoca (Čudina - Obradović, 1991).

2.1.3. Darovitost kao visoka opća ili specifična sposobnost

Osim opće intelektualne sposobnosti, koja dolazi do izražaja u apstraktnom mišljenju, darovitim se smatraju i specifične darovitosti, odnosno talenti za pojedino područje. Naglašava se važnost specifičnih darovitosti i potrebe za njihovim ranim pronalaženjem i njegovanjem u školi, gdje su te karakteristike obično zapostavljene na račun verbalnih i logičkih sposobnosti. Prema definiciji višestruke darovitosti, darovita djeca su ona koja su sposobna za visoka postignuća (pojedinačno ili u kombinaciji) u područjima opće intelektualne sposobnosti, specifične sposobnosti za pojedino znanstveno područje, kreativno i produktivno mišljenje, sposobnosti rukovođenja, specifične sposobnosti za pojedino umjetničko područje i psihomotorne sposobnosti, kao što su ples ili sport (Čudina - Obradović,1991).

2.1.4. Darovitost kao produktivno - kreativna sposobnost

Novije definicije darovitosti uz produktivnost naglašavaju i originalnost. Za postizanje originalnog produkta nije dovoljno samo posjedovati visoke sposobnosti, već je nužna i motivacija, traganje za odgovorima, slobodan i maštovit način primjene

stečenog znanja i sl. Sposobnost, motivacija i kreativnost čine stvaralački sklop karakteristika, odnosno stvaralačku sposobnost. Prema tome izlazi definicija: "Darovitost je svojevrstan sklop osobina (sposobnosti, motivacije i kreativnosti) koji omogućuje pojedincu da postiže izrazito natprosječan rezultat (produkt) u nekoj domeni ljudske djelatnosti, a taj se produkt može prepoznati kao nov i originalan doprinos u toj oblasti" (Čudina - Obradović,1991:13, prema Koren, 1987). Dakle, darovita su djeca ona koja pokazuju sposobnost za postignuće produktivno kreativnog rezultata u nekom području. Njihove obrazovne potrebe prelaze okvire standardnog školskog programa te zahtijevaju složeniji, opsežniji i kvalitativno drugačiji program od redovnog programa.

2.1.5. Darovitost kao sposobnost kvalitetne upotrebe misaonih procesa

Na temelju istraživanja ustanovljeno je da pojedinci koji postižu više rezultate u testu ili se bolje snalaze u problemskim situacijama, kvalitetnije upravljaju svojim misaonim procesima. Ovo kvalitetnije upravljanje posljedica je veće spoznaje o vlastitim procesima spoznavanja koja proizlazi iz bogate baze znanja. "Prema tom shvaćanju daroviti pojedinac bio bi onaj kojem visoke sposobnosti i velika motivacija omogućuju nastanak kvalitetne, elastične opće i specifične baze znanja, čiji se elementi u određenom trenutku mogu upotrijebiti na nov, kreativan način." (Čudina - Obradović,1991:15,16).

2.1.6. Darovitost kao visoka područno - specifična sposobnost

Daroviti pojedinac je onaj koji uz visoko razvijene opće intelektualne sposobnosti ima naročito visoke sposobnosti za jedno specifično područje, za čije ovladavanje pokazuje izvanrednu motivaciju, predanost i posvećenost (Čudina-Obradović, 1991, prema Bloom, 1982; Feldman, 1987; Gardner, 1983; Tannenbaum,1983).

Kroz planirane i intenzivne aktivnosti učenja, uzajamnim djelovanjem baze znanja i povećanjem kvalitete mišljenja daroviti pojedinac će uspjeti u razmicanju granica postojeće baze znanja i doći do novog, kreativnog produkta.

Tablica 1. Glavne karakteristike različitih shvaćanja darovitosti (Čudina - Obradović 1991:15)

DAROVITOST KAO:	VISOKA OPĆA INTELEKTUALNA SPOSOBNOST	VELIKA KREATIVNOST	VISOKA SPECIFIČNA SPOSOBNOST	STVARALAČKA SPOSOBNOST	SPOSOBNOST UPRAVLJANJA PROCESIMA MIŠLJENJA	PODRUČNO SPECIFIČNA STVARALAČKA SPOSOBNOST
PSIHOLOŠKE KATEGORIJE	Opća inteligencija (-numerička sposobnost + verbalna sposobnost + specijalna sposobnost + zaključivanje itd)	Opća dispozicija kreativnosti: -divergentno mišljenje -fluentnost	-glazbene sposobnosti -psihomotorne sposobnosti -verbalne sposobnosti -matematičke sposobnosti	-visoka opća intelektualna sposobnost + velika kreativnost + predanost zadatku (motivacija)	Kvaliteta mišljenja -metakognicija -strategije rješavanje problema -opća baza znanja -specifična baza znanja -uvid	Stvaralačka sposobnost unutar specifičnog područja: talent unutar -spoznajnog područja -područja umjetničkog izražavanja -psihosocijalnog područja -psihomotornog područja
KRITERIJ DAROVITOSTI	Visoki rezultat u testu inteligencije	Sposobnosti produkcije mnogih ideja	-visoki rezultat u testu specijalne sposobnosti -ponašanje koje ukazuje na sposobnosti	Postizanje vlastitih i originalnih rezultata	Velika sposobnost korištenja strategija mišljenja	Visoka opća intelektualna sposobnost + vrlo visoke specifične sposobnosti unutar društveno definiranog područja nadarenosti
METODE IDENTIFIKACIJE	Testovi inteligencije	Testovi divergentnog mišljenja	-opažanja okoline -testovi specijalne sposobnosti	Obogaćivanje iskustva + opažanje ponašanja u obogaćenim uvjetima	Testovi i intervjui za otkrivanje načina mišljenja	-opažanja okoline -testovi općih i specifičnih sposobnosti -obogaćivanje iskustva + opažanje ponašanja u obogaćenim uvjetima
VANJSKE KARAKTERISTIKE DAROVITIH	Lakoća konzumiranja znanja	Bogatstvo ideja	Lakoća napredovanja u određenom području	Upotreba znanja u produktu	Vještina dolaženja do rješenja problema	Brzo i lako ovladavanje specifičnom bazom znanja do stupnja njenog proširenja
ODGOJNO OBRAZOVNI POSTUPCI	Akceleracija i/ili obogaćivanje	Trening divergentnog mišljenja	Specifični trening vještina	-Obogaćenje iskustva -razvoj motivacije -razvoj kreativnosti	-razvijanje aktivne baze znanja -metakognitivni trening	Razvijanje specifične baze znanja + razvijanje elastične upotrebe specifične baze znanja + razvijanje motivacije

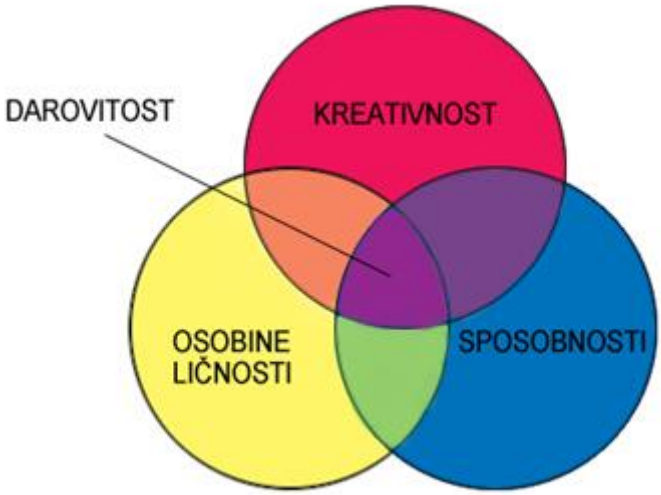
2.2. Osnovne sastavnice darovitosti

Promatranje darovitosti dovelo je do toga da su znanstvenici krenuli u dva smjera; jedni su nastojali pronaći odgovor na pitanje kakav treba biti uradak da bismo ga mogli smatrati pokazateljem darovitosti, dok su drugi pak htjeli proniknuti u osnovu

darovitosti i ono što omogućuje da se ona iskaže. Rezultat nastojanja je tzv. Troprstenasta struktura darovitosti koju su stvorili Renzulli i Reis (1985). Produktivnu darovitost prema njima uvjetuju tri osnovne skupine osobina:

1. Iznadprosječno razvijene sposobnosti;
2. Osobine ličnosti, posebno specifična motivacija za rad;
3. Kreativnost.

Mjesto njihova preklapanja tvori prostor u kojem se iskazuje darovitost u specifičnim područjima aktivnosti (,Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

Slika 1. Izvor: Marincel, 2013: Troprstenasta definicija darovitosti (prema Ranzulli i Reis, 1985)

2.2.1. Sposobnosti

Sva darovita djeca imaju izrazito razvijene neke sposobnosti, kao i veće biološke potencijale za njihov razvoj. To im omogućuje postizanje značajno iznadprosječnih uradaka. Takve sposobnosti obično svrstavamo u opće intelektualne sposobnosti i specifične sposobnosti. Opće intelektualne sposobnosti iskazuju se kroz kvalitetno kognitivno funkcioniranje, razvijene vještine spoznavanja, kvalitetne misaone procese i razvijenu sposobnost apstraktnog mišljenja i pamćenja te veće znanje o vlastitoj spoznaji. Specifične sposobnosti iskazuju se kroz različita specifična područja djelovanja. Na različite se načine klasificiraju područja u kojima se darovitost može iskazati. Kod nas je najviše prihvaćena klasifikacija tih područja po Korenu

(1988), koji darovitim djetetom smatra ono koje očituje iznimne potencijale u jednom ili više područja:

1. Opće intelektualne sposobnosti
2. Specifične intelektualne sposobnosti
3. Kreativne ili produktivne sposobnosti
4. Umjetničke sposobnosti i vještine
5. Psihomotorne sposobnosti (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008:18)

"Vidljivo je da je darovitost znatno širi pojam od natprosječnih intelektualnih sposobnosti. Ona obuhvaća i način i kvalitetu mišljenja i pamćenja, kreativnost, socijalnu prilagodljivost, umjetničku osjetljivost, neke mehaničke sposobnosti (smisao za tehniku i mehaniku npr.), kao i tjelesnu spretnost." (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008:18).

Poznati psiholog Gardner (1983) potvrdio je pak mogućnost postojanja relativno nezavisnih međusobnih funkcija intelektualnih sposobnosti te je na osnovu toga razradio teorijsku koncepciju i podijelio ljudske sposobnosti u sedam vrsta koje je nazvao "sedam inteligencija". Tako ih Cvetković Lay i Sekulić Majurec (2008:19) dijele na:

1. Verbalno - lingvistička inteligencija
2. Logičko - matematička inteligencija
3. Vizualno - spacijalna inteligencija
4. Glazbeno - ritmička
5. Tjelesno - kinestetička inteligencija
6. Intrapersonalna inteligencija
7. Interpersonalna inteligencija.

Gardner (1983) smatra da svaka osoba ima mješavinu svih ovih inteligencija, od kojih se pojedine javljaju različitim intenzitetom. Također, dao je i slikovite opise svakog od ovog područja inteligencije, kako bi olakšao odgojiteljima da određenu vrstu inteligencije povežu s konkretnim djetetom u svojoj skupini.

1. Verbalno - lingvistička inteligencija iskazuje se kroz bogat rječnik i brzu i laku manipulaciju verbalnim simbolima i riječima te sposobnost služenja riječima u usmenom i pisanom izražavanju. To su djeca koja su sposobna prepričati ili ispričati bogatu i cjelovitu priču ili događaj, s brojnim iskustvenim detaljima. Ova vrsta inteligencije posebno je razvijena kod pjesnika, govornika, novinara i sl.

2. Logičko - matematička inteligencija obuhvaća vještine apstraktnog mišljenja i rješavanja problema. Djeca koja imaju izraženu ovu vrstu inteligencije prije će, brže i lakše manipulirati apstraktnim pojmovima i zamislima te količinom i brojevima. Ova vrsta inteligencije najviše je zastupljena kod matematičara, inženjera, fizičara, astronoma i sl.

3. Vizualno - spacijalna inteligencija iskazuje se kroz sposobnost snalaženja u prostoru i transformaciju prostornih predodžbi. Djeca s razvijenijom ovom vrstom inteligencije lako će slagati teške slagalice, lako se snalaziti i rješavati probleme u prostoru, kreirati i graditi objekte od kocaka. Ova je vrsta najviše zastupljena kod kirurga, slikara, arhitekata i sl.

4. Glazbeno - ritmička inteligencija iskazuje se kroz smisao za glazbu i ritam. Djeca s razvijenom ovom vrstom inteligencije često će udarati ritam neke melodije ili pjevati sami za sebe, zapažat će najrazličitije zvukove u okolini, raspoznavati ritam i teme u glazbi, bolje će pjevati od ostale djece i kvalitetnije se ritmički i glazbeno izražavati na udaraljkama. Veću glazbenu inteligenciju očituju pjevači, skladatelji, glazbenici i sl.

5. Tjelesno - kinestetička inteligencija iskazuje se kroz sposobnost izvođenja i usklađivanja pokreta tijela. Djeca s izraženom ovom vrstom inteligencije izražajno pokretom reagiraju na glazbene i verbalne poticaje, iskazuju nevjerojatnu okretnost i spretnost u pokretima ili manipuliranju predmetima. Te su sposobnosti izražene u izvođenju različitih sportskih aktivnosti. Ovu vrstu inteligencije iskazuju sportaši, glumci, plesači, akrobati i sl.

6. Intrapersonalna inteligencija iskazuje se u boljem razumijevanju sebe i svojih potreba. Djeca s izraženom ovom vrstom inteligencije imaju istančanu spoznaju o sebi i svojim potrebama i bolje razumiju svoje potrebe, ali i sposobnosti, osobine i čuvstva. Iskazuju veliku upornost u onome čime se bave te se ljute kad ih se prekida u poslu, zbog čega znaju biti shvaćeni kao tvrdoglavi ili svojeglavi. Među njima se nalaze budući filozofi, psiholozi, mudraci i sl.

7. Interpersonalna inteligencija očituje se u boljem razumijevanju drugih ljudi i njihovih potreba. Djeca s izrađenom interpersonalnom inteligencijom često su vođe i organizatori u skupini, osjetljivija su za potrebe drugih, lakše se uživljavaju u njihove osjećaje, pomažu u rješavanju sukoba, lako započinju igru s drugom djecom i među njima su omiljena, bolje od druge djece prepoznaju emocije na temelju izraza lica. Takva su djeca često budući učitelji, terapeuti i savjetnici (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

2.2.2. Osobine ličnosti

Uočeno je da samo visokorazvijene sposobnosti nisu jedino što je dovoljno da bi se darovitost iskazala. Istraživači su primijetili da daroviti pojedinci imaju i neke specifične osobine ličnosti koje su uvrstili u osnovne sastavnice darovitosti. Te osobine najbolje je sistematizirala Čudina - Obradović (1990). Ona najveći značaj pridaje specifičnoj motivaciji za rad koju pokazuju daroviti pojedinci, a iskazuju ih njihovim specifičnim interesima, izričitoj usmjerenosti prema cilju aktivnosti koja je predmet njihova interes te iznimnom radnom energijom. Takvu djecu je lako prepoznati po tome što rano iskazuju specifične interese za neko područje, fasciniranost nekim problemom i njegovim rješavanjem, pokazuju velik interes i neiscrpnu znatiželju. Također, vrlo su usmjereni cilju dok rade na zadatku koji je predmet njihova interesa. Rade uporno i predano, koncentrirano a jasnom željom za uspjehom. Nastavit će raditi i u nepovoljnim uvjetima, a kada ih se pokuša prekinuti, ljute se. Darovita djeca iskazuju veliku radnu energiju. Već u ranoj dobi satima mogu raditi na problemu koji ih zanima bez znakova umora. "Opće su osobine ličnosti darovite djece: pozitivna slika o sebi, samopoštovanje, samopouzdanje, postavljanje visokih ciljeva, odsutnost straha od kritike, osjećaj vlastite vrijednosti i postavljanje visokih standarda vlastitog rada, te veća nezavisnost u radu koja se iskazuje kroz autonomiju, samodostatnost, dominantnost i individualizam, samousmjerenost, nekomformizam, inicijativnost, spremnost na rizik." (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008:24, prema Čudina - Obradović,1990).

2.2.3. Kreativnost

Kreativnost se počela promatrati kao jedna od bitnih sastavnica darovitosti, zbog spoznaje od tome da od darovitih pojedinaca pamtimo one koji su imali originalne ideje. Pokazateljem darovitosti smatraju se postignuća koja nisu samo značajno iznad prosjeka, nego predstavljaju kreativan doprinos području u kojem su se javila. Prema tome, darovitost se definirala kao sklop osobina koje omogućuju pojedincu da dosljedno postiže izrazito iznadprosječan uradak, u jednoj ili više aktivnosti kojima s bavi te da taj uradak predstavlja značajan kreativni doprinos području u kojem se javio. (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

2.3. Talentiranost

Talentiranost je pojam koji unutar pojma darovitosti nije jasno definiran. Jedno od značenja pojma 'talentiranost' odnosilo se na ono što se danas naziva manifestna, iskazana darovitost, za razliku od potencijalne darovitosti, koja je označena samo s pojmom 'darovitost'. U drugom značenju, talentiranost se odnosi na nešto nižu razinu od razine darovitosti kojoj pripada viši stupanj intelektualne darovitosti. (Kadum i Hozjan,2015, prema: Koren,1987). Uz talentiranost veže se pojam 'talent' koji se definira kao prirodna sposobnost koja pojedincu omogućuje visoko dostignuće u određenom području (Kadum i Hozjan, 2015). Talent ne mora biti praćen natprosječnim razvojem inteligencije (Cvetković Lay, 2002). Prema tome, možemo reći da se pojmom 'darovit' označavaju pojedinci koji imaju visoko razvije sposobnosti, a pojmom 'talent' one koji postižu visoka postignuća u pojedinom području, u aktivnostima kojima se bave (Kadum i Hozjan, 2015).

3. PREPOZNAVANJE I IDENTIFIKACIJA DAROVITIH

"Manje je pogrešno u grupu darovitih uvrstiti i neko nedarovito dijete, nego neko darovito dijete proglasiti nedarovitim i ne osigurati mu daljnje poticaje za razvoj njegove darovitosti." (Cvetković Lay,2002:82, prema Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 1998). Mnogi autori koji se bave darovitošću predškolske djece smatraju da je "senzibilizirati" odgojitelja, odnosno učiniti ih osjetljivima za značajke i osobitosti darovite djece, te razviti sposobnost uočavanja i početnog dijagnosticiranja darovitosti djece jedna od bitnih zadaća obrazovanja za rad s darovitima (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008, prema Tannenbaum, 1980).

Iz spoznaja o razvoju darovitosti proizlazi da nema razvoja darovitosti bez sustavne, organizirane i vrlo intenzivne brige okoline. Početak razvijanja darovitosti je u opažanju signala koji označavaju dječje potencijale za postizanje iznimno visokih postignuća u nekom području. Možemo razlikovati nekoliko oblika ili stupnjeva angažiranosti okoline, koje imaju različit utjecaj na razvoj darovitosti:

1. Opažanje znakova darovitosti započinju roditelji u prvoj godini života. Oni mogu uočiti da dijete naročito živahno reagira na neke karakteristike okoline. Roditeljska očekivanja razvojnih rezultata bit će viša što će na razvoj djelovati poticajno.
2. Prepoznavanje znakova darovitosti je provođenje znakova mogućih visokih sposobnosti u signale za akciju. Roditelji visoko postavljaju očekivanja od djetetovih razvojnih mogućnosti i ujedno izabiru i stvaraju situacije koje će najpovoljnije djelovati na razvoj primijećene sposobnosti.
3. Identifikacija je stručno utvrđivanje jesu li opaženi i prepoznati signali doista znakovi razvijenije sposobnosti i hoće li dijete zaista profitirati od sustavnog i intenzivnog programa razvoja (Čudina - Obradović, 1991),

Smisao identifikacije je u započinjanju sustavnog razvijanja darovitosti. S obzirom na to da su prve tri godine života važne za razvoj bazičnih sposobnosti, ali i karakteristika ličnosti i motivacije, važnost identifikacije postavlja se u vrlo ranu dob. Roditelji su u svakodnevnoj prilici da opažaju ponašanje svog djeteta u velikom broju prirodnih situacija, a u predškolskoj dobi oni su najčešći i najvažniji izvor informacija o djetetovoj darovitosti. Odgojitelji bi trebali biti objektivniji procjenjivači dječje

nadarenosti jer imaju mogućnost usporedbe s vršnjacima djeteta i mnogo veće iskustvo u radu s velikim brojem različite djece (Čudina - Obradović, 1991).

Odgojitelji pažljivo promatraju svako dijete, bilježe njihov razvoj u emocionalnom, intelektualnom, tjelesnom, moralnom i kreativnom smislu. Nakon toga nastoje za svako dijete pronaći odgovarajuće aktivnosti, iskustva i interakcije, a time zadovoljavaju posebne potrebe sve djece (George, 2004).

Da bi se identifikacija olakšala, ali i poboljšala, odgojitelji i roditelji bi se trebali upoznati sa znakovima darovitosti. Rani znaci darovitosti mogu se očitovati u pojedinim područjima kao npr:

1. Rano ovladavanje jezikom, uporaba fraza i cijelih rečenica u vrlo ranoj dobi
2. Rana uporaba bogatijeg rječnika, točna uporaba riječi, rano čitanje
3. Istančano zapažanje i zadržavanje informacija o promatranim stvarima; sposobnost da znatno dulje, od prosjeka svojih vršnjaka, usredotoče pozornost na ono što rade
4. Očito iskazivanje ranog interesa i ovladavanje vještinama u nekom području
5. Zanimanje za knjige, slova, rječnike, enciklopedije i atlase
6. Istančan smisao za smiješno i humor (Cvetković, Lay, 2002)

Istraživanja britanske Nacionalne udruge za darovitu djecu (1987) navode da roditelji, među prvim znakovima darovitosti svoje djece, najčešće uočavaju sljedeće: treba im manje sna nego drugoj djeci, vještije koordiniraju oko ruku i izrazitije su im manipulativne vještine te pokazuju napredan jezični razvoj (Cvetković, Lay, 2002). Također, postoje tzv. *Check*-liste u kojima se nalazi popis mogućih prepoznatljivih osobina darovite djece, posebno onih koje se iskazuju kroz ponašanje djeteta. Zadatak odgojitelja je da s obzirom na te propisane osobine, procijeni darovitost djece u svojoj skupini, označujući koju od popisanih osobina neko dijete iskazuje, a koju ne. Te su liste odgajateljima vrlo korisne jer im pružaju pomoć pri prepoznavanju darovite djece, posebno u početku njihova bavljenja darovitošću. Postoje neki nedostatci, a jedan od najčešćih je taj što se u njima više navode oni pokazatelji u ponašanju koji upućuju na dijete koje lakše uči i postiže bolji uspjeh u odgojno - obrazovnom procesu te na verbalno darovito dijete. Manje su zastupljene značajke ponašanja kreativnog djeteta i ponašanja svojstvena nekim posebnim talentima, kao npr. sposobnosti vođenja te tehničke ili umjetničke sposobnosti. Unatoč tim nedostatcima, liste ipak mogu poslužiti

kao dobar podsjetnik odgojiteljima pri njihovim prvim pokušajima stručnijeg bavljenja darovitošću i prepoznavanja darovite djece u odgojnim skupinama.

Prema Karnes i Johnson (1991), u darovite djece mlađe predškolske dobi obično zapažamo sljedeće značajke u usporedbi sa svojim vršnjacima:

- „Zdravija su i često tjelesno naprednija
- Puna energije; često im treba manje sna
- Živahna i zainteresirana za različite stvari
- Znatiželjnija, postavljaju zrelija pitanja
- Uče brže i pamte s manje ponavljanja
- Imaju širok temelj općeg znanja
- Imaju bogatiji rječnik
- "gladna" znanja i stalno nešto uče
- Iskazuju istančan interes za knjige i često već u ranoj dobi nauče čitati
- Mnogo su ustrajnija u izvršavanju zadataka
- Pažljivija i zapažaju više detalja
- Imaju veći raspon pozornosti
- Vole ustrajati na temi na kojoj rade i produbljivati je
- Povezuju uzrok i posljedice
- Imaju istančan osjećaj za humor
- Razmišljaju na apstraktniji način
- Spremnije rješavaju probleme, najčešće nalazeći više od jednog rješenja
- Interesi su im zreliji
- Fleksibilnija su, brzo se prilagođavaju novim situacijama i stabilnije se ponašaju
- Mogu biti talentirana u nekoliko područja - socijalnom, intelektualnom, umjetničkom, tehničkom, biti kreativnija
- Mogu se angažirati u više stvari istodobno
- Neovisnija su i manje se pokoravaju pravilima
- Osjetljivija su na nepravdu“

(Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008:32)

Prema Karnes i Johnson (1991), u darovitog djeteta starije predškolske dobi odgojitelj će prepoznati neku od ovih osobina:

- „Ima iznadprosječnu moć rasuđivanja, shvaćanja i stjecanja apstraktnih predodžbi, uopćavanja, shvaćanja značenja, uviđanja veza i odnosa
- Iskazuje veliku intelektualnu znatiželju
- Brzo i lako uči
- Ima širok raspon interesa
- Ima širok raspon pozornosti koji mu omogućuje koncentriranje i ustrajavanje u rješavanju problema i zadovoljenju svojih interesa
- Ima kvantitativno i kvalitativno bogatiji rječnik od većine vršnjaka
- Ima sposobnost učinkovitog samostalnog rada
- Očituje istančanu moć zapažanja
- Rano nauči čitati (najčešće prije polaska u školu)
- Iskazuje inicijativnost i originalnost u spoznajnim aktivnostima, posebno u učenju i rješavanju problema
- Brzo i spremno prihvaća nove ideje
- Brzo i dobro pamti
- Iskazuje interes za nastanak čovjeka i svemira (za podrijetlo čovjeka i sudbinu čovječanstva npr.) te općenito za probleme odraslih
- Ima neobično bogatu maštu
- Lako slijedi složene upute
- Svemu što radi prilazi perfekcionistički, ne voli greške, uočava ih i ljuti se zbog njih
- Nestrpljiv je sa sobom i drugima
- Više voli društvo starije djece i odraslih
- Želi usmjeravati druge u igri i skupnim aktivnostima
- Ima loš rukopis, ne voli bilježiti“

(Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008:33)

Ovim je natuknicama moguće dodati još cijeli niz osobina koje iskazuju darovita djeca, no predugi popisi mogu zbuniti odgojitelje. Zato se naglašava da se ova i njoj slične liste koriste samo kao podsjetnik i kao osnova za usmjeravanje pozornosti u promatranju djece (imajući na umu da su potencijali za razvoj i učenje gotovo sve djece ove dobi još vrlo veliki). Važno je napomenuti da će mnoge od ovih osobina iskazivati sva djeca, samo što će se u darovite djece javljati u većem broju i biti uočljivije (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

Definicija darovitosti kaže kako darovita djeca iskazuju osobine ličnosti koje ukazuju na superioran razvoj njihovih sposobnosti, nekih osobina ličnosti i kreativnosti. Međutim, mnoga će djeca predškolske dobi iskazati samo neke od ovih osobina, najčešće superiorniji razvoj sposobnosti. Takvu djecu možemo ubrojiti u "bistru djecu". Neka će se od njih uz povoljne nasljedne osobine i odgojne utjecaje, razviti u darovitu djecu, a neka neće. Autor George (2004) upozorava na važnost razlikovanja između bistre i darovite djece. Radi toga je sastavljen popis koji može pomoći u uočavanju razlika i boljem razumijevanju prirode darovitog djeteta u odnosu na bistro dijete.

Tablica 2. Razlike između bistrog i darovitog djeteta (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008:34)

BISTRO DIJETE	DAROVITO DIJETE
Zna odgovore	Postavlja pitanja
Zainteresirano je	Iznimno je radoznalo
Ima dobre ideje	Ima neobične ideje
Trudi se pa dobro prolazi na testovima	Zaigran je, a ipak dobro prolazi na testovima
Odgovara na pitanja	Raspravlja do detalja, razrađuje, usavršava
Vođa je skupine	Samosvojno je, često radi samo
Sluša s interesom	Iskazuje snažne osjećaje i stavove o onome što sluša
S lakoćom uči	Već zna
Uživa u društvu vršnjaka	Više voli društvo odraslijih i odraslih
Shvaća značenje	Samostalno izvodi zaključke
Osmišljava zadatke i uspješno ih izvršava	Inicira projekte
Mirno prima zadatke i poslušno ih izvršava	Zadatke prima kritički, a ako ga zanimaju njima se bavi intenzivno i strastveno
Točno kopira zadano	Kreira nova rješenja
Uživa u vrtiću/školi	Uživa u učenju
Prima informacije, upija ih	Služi se informacijama
Dobro koristi naučeno, dobar je tehničar	Traži nove mogućnosti primjene naučenog, ponaša se kao mali izumitelj
Dobro pamti	Dobro pretpostavlja
Voli izlaganje u dijelovima	U izlaganju traži kompleksnosti

Živahno je pri promatranju	Pažljiv je promatrač
Zadovoljno je vlastitim učenjem, postignućem	Vrlo je samokritično

''Bistro dijete'' odgojitelji obično prepoznaju bez većih poteškoća, osobito ako se radi o djeci s razvijenijim spoznajnim i jezičnim sposobnostima (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008). Da bi se izbjegle pogreške u prepoznavanju darovite djece, koje se najčešće javljaju zbog precjenjivanja ili podcjenjivanja nekih djetetovih osobina, autorice Cvetković Lay i Sekulić Majurec (2008) nabrojale su i opisale neke od razlog pogrešnog prepoznavanja. Te se pogreške obično vežu uz obiteljski status djeteta, ponašanje djeteta, znanje djeteta i tjelesni izgled djeteta. Što se tiče obiteljskog statusa djeteta, precjenjuju se djeca iz obitelji s visokim socioekonomskim i obrazovnim statusom te djecu roditelja s većim roditeljskim ambicijama, a podcjenjuju djeca iz obitelji sa niskim socioekonomskim i obrazovnim statusom te djeca iz obitelji sa skromnijim ambicijama. Među osobinama ponašanja djeteta, pri pogrešnom identificiranju darovite djece, najčešće se precjenjuje poslušnu djecu, popularnu djecu i djecu sa visokom motivacijom za rad i postignuća. Podcjenjuje se djecu s lošim ponašanjem, stidljivu i povučenu djecu te djecu s niskom motivacijom za rad i postignuća. Pri procjeni darovitosti djeteta, glede njihova znanja često se precjenjuje djecu s općenito većim znanjem i većom obaviještenosti o raznim sadržajima, djecu koja imaju tečan govor i bogat rječnik te djecu koja rano čitaju, a podcjenjuje djecu s manjim općim znanjem, djecu siromašna rječnika i djecu koja ne iskazuju zanimanje za rano čitanje. Velik značaj pridaje se djetetovom tjelesnom izgledu. Redovito se precjenjuju djeca naprednijeg tjelesnog razvoja i općenito privlačnija i ljepša djeca, a podcjenjuju tjelesno zaostalija djeca i neprivlačna djeca i djeca s teškoćama u razvoju.

4. ULOGA ODGOJITELJA U RADU S DAROVITOM DJECOM

4.1. Osobine odgojitelja darovitih predškolaca

U radu s darovitom djecom važnije je kako se radi, nego što se radi. Stručna osposobljenost, kao i osobine ličnosti odgojitelja u radu s darovitom djecom, imaju vrlo veliku ulogu. Autorica Saunders (1985) opisuje neke osobine odgojitelja darovite djece: dobrog je zdravlja i ima mnogo energije, iskazuje i cijeni kreativnost i originalnost, ima smisla za humor, čvrst je ali prilagodljiv, sposoban je shvatiti i dopustiti dvosmislenost i neodređenost, usmjeren je na ono što djeca mogu, a ne na ono što ne mogu, prihvaća nove ideje, iskazuje intelektualnu znatiželju, ima mnogo znanja i iskustva o teoriji i praksi predškolskog odgoja, pažljivo promatra dječje ponašanje, jasna mu je vlastita filozofija odgoja, strpljiv je i otvoren za sugestije (Cvetković Lay i Sekulić Majurec,2008:76).

Tannenbaum (1980) i Lindsey (1980) razmatrali su osobine ličnosti i profesionalne značajke, koje bi odgojitelj darovitih trebao imati te su ih razvrstali u tri razine od kojih svaka uključuje prethodne:

- Uspješan odgojitelj darovitih je prije svega odličan odgojitelj sve djece
- Ima ona svojstva ličnosti koja su poznata kao bitna za rad s darovitima
- Ima specifična znanja i sposobnosti potrebne za poticanje specifičnih vrsta darovitosti: intelektualne, kreativne, umjetničke, sposobnosti vođenja

(Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008:77)

Tannenbaum (1980.) u svojim tečajevima za pomoć odgojiteljima u stjecanju osobne i profesionalne kompetencije za rad s darovitom djecom pozornost usmjerava na sljedeće zadatke:

1. Razvijanje samopoimanja i osjetljivosti prema drugima
2. Stjecanje znanja o procesu učenja i razvoja
3. Stjecanje vještina djelotvornog ponašanja

(Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008:77)

U razvijanju samopoimanja i osjetljivosti prema drugima poseban se značaj pridaje snazi ličnosti i zdravu samopoimanju odgojitelja te izgradnji njegove pozitivne slike o sebi. Smatraju se značajnim zato što omogućuju odgojitelju darovitih da produktivno odgovori na brojne, pa i teške izazove koji se u takvu radu javljaju, da

dobro podnosi kritiku te da mu rad s osobama većih sposobnosti od vlastitih nije neugodan, nego ga doživljava kao izazov. Te se osobine razvijaju kroz specifične vježbe i radom na sebi. Vježbe podrazumijevaju razvijanje vještine slušanja, razumijevanja osjećaja i mišljenja drugih, razvijanje sposobnosti sagledavanja više strana jednog problema te prihvaćanje različitosti u mišljenju i ponašanju.

U širenju znanja odgojitelja, naglašava se potreba da odgojitelj tijekom njegova rada s darovitima podjednako usmjeri svoju pozornost na proces učenja, kao i na njegove učinke, tj. da shvati da rezultat naučenog ne ovisi samo o djetetu, nego i o načinu rada odgojitelja. U radu s djecom predškolske dobi velik se značaj daje iskustvenom učenju i učenju kroz vlastitu aktivnost.

Vježbanje vještina poučavanja obuhvaća uvježbavanje vještine vođenja razgovora, postavljanja pitanja, usmjeravanja, slušanja, promatranja, motiviranja, ali i vježbanje poticanja nekih intelektualnih vještina (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008). "Naravno, prije svega ovog, važno je da odgojitelj što prije u svojoj skupini prepozna darovito dijete, i to ono koje već iskazuje darovitost, tako i ono koje ima potencijale za razvoj darovitosti." (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008:77).

Rezultati nekih istraživanja ukazali su na pojavu da je odgojitelj katkad sklon podcijeniti djetetove mogućnosti, a precijeniti vlastito iskustvo. Stoga je prvi korak biti i ostati otvoren za nova učenja i iskustva. Najvažnije što odgojitelj treba je:

1. Prepoznati i priznati djetetovu darovitost
2. Priznati nedovoljnost svog znanja o njima i vlastitu nekompetentnost za rad s darovitom djecom
3. Tražiti pomoć i podršku da se to prevlada
4. Njegovati fleksibilnost i prilagodljivost u radu (neprestano razvijati i istraživati raznolikost u strategijama učenja i bogaćenja dječjeg iskustva u okruženju)
5. Iskazivati poštovanje, ohrabriti i podržati darovito dijete.

(Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008:78,79)

Te zahtjeve može se primijeniti u praksi. Ukoliko se u skupini uoči jedno ili više darovite djece, pri njihovom promatranju mogu se postaviti pitanja. Odgovori na ta pitanja pomoći će boljem upoznavanju djeteta i njegove specifične potrebe u odgoju i obrazovanju. Prema Cvetković Lay i Sekulić Majurec (2008:79), pitanja su :

1. Kako darovito dijete obično provodi vrijeme u skupini?
2. Je li usmjereno na sebe ili stalno traži pomoć i vođenje odgojitelja?

3. Može li samo doći do potrebnog materijala ili je nužno da pita odgojitelja za pomoć?
4. Ako zapadne u sukob s drugom djecom, kome se obraća za pomoć: samome sebi, drugom djetetu ili odgojitelju?
5. Jesu li njegove aktivnosti primarno spoznajne ili društvene?
6. U koliko se aktivnosti ono uključuje tijekom dopodneva?
7. Radi li češće u skupini ili samo?
8. U kojoj mjeri njegova komunikacija s drugom djecom uključuje komentare o njihovoj ili njegovoj sposobnosti?
9. Jesu li ti komentari pozitivni ("Sviđa mi se tvoja slika. Lijepo slikaš.") ili negativni ("To je glupo. Mačke imaju samo jedan rep.")

Istu pozornost odgojitelj treba obratiti na sebe i na svoj način rada s djecom. Pomoću sljedećih pitanja odgojitelj može ocijeniti odgovara li njegov način i stil rada djeci koju smatra darovitom:

1. Postavlja li djeci dovoljno izazovna pitanja i pušta li ih da razigraju svoju maštu odgovarajući na njih ili im češće sugerira odgovore i daje svoje viđenje problema?
2. Obraća li se češće cijeloj skupini da čuje njegove upute ili je skloniji davanju uputa individualno?
3. Mora li za vrijeme rada cijela skupina biti usmjerena na odgojitelja i njegove primjedbe ili se odgojitelj kreće prostorijom nadzirući različite aktivnosti i intervenirajući tamo gdje je nužno?
4. Prije nego li se umiješa, promišlja li o tome je li njegova intervencija nužna?
5. Tko inicira većinu interakcija - dijete ili odgojitelj?
6. Tko oduzima više vremena: djeca s problemima u ponašanju ili djeca prihvatljiva ponašanja?
7. "Hvata" li djecu u pozitivnim ponašanjima jednako često kao i u lošima? Ohrabruje li podjednako često za neko ponašanje kao što ih ispravlja?
8. Posvećuje li više vremena organiziranim aktivnostima ili slobodnoj dječjoj igri?
9. Organizira li aktivnosti u manjim skupinama za djecu različitih sposobnosti?
10. Pruža li djeci dovoljno mogućnosti za samostalan, neovisan rad?

(Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008:79,80)

4.2. Uvažavanje osobitosti darovite djece i njihovih specifičnih potreba u odgoju i obrazovanju

Od presudne je važnosti za djetetov cjelokupni razvoj da mu rana iskustva budu kvalitetna i prilagođena njegovim individualnim potrebama, što se odnosi i na rano učenje. Kvalitetno odgajati i uvažavati djetetove potrebe znači na odgovarajući način izlaziti u susret djetetovim specifičnim odgojno - obrazovnim potrebama. Postoji cjelovit i organiziran sustav skrbi o darovitima koji čini neraskidiv lanac, a proteže se od predškolske dobi do zaposlenja. Njega čine: rano otkrivanje i identificiranje darovitih, pružanje odgojno - obrazovne podrške u njihovu razvoju odgovarajućim programima, uz njihovo sustavno vrednovanje tijekom primjene te odgovarajuća podrška njihovu profesionalnom razvoju i angažiranju. "Darovitoj djeci treba omogućiti individualizirani način rada i diferencirani sadržaj rada, te ih uključiti u diferencirani odgojno - obrazovni program u redovitoj skupini i/ili izvan nje." (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008:56). Individualizirani i diferencirani pristup djetetu znači omogućiti mu ono što najbolje odgovara njegovu stupnju razvoja, njegovim specifičnim potrebama i interesima, njegovim potencijalima i sposobnostima, bez obzira na ono što se smatra uobičajenim programom za dijete određene dobi. Mnoga darovita djeca iskazuju darovitost u nekim specifičnim područjima pa im u tim aktivnostima treba više prilagođavati sadržaj rada, baš kao i u onim područjima u kojima njihov razvoj nije na razini očekivanoj za njihovu dob. Osigurati djetetu individualizirani i diferencirani odgoj i obrazovanje zapravo znači omogućiti mu da radi na način i sa sadržajima koji mu najbolje odgovaraju i najpoticajnije djeluju na njegov cjelokupni razvoj. Neuvažavanje djetetovih specifičnih potreba može dovesti do ozbiljnih teškoća u razvoju (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

4.3. Načela za izradu programa za darovite

Posebni program za predškolsko darovito dijete usmjeren je prema individualizaciji načina rada i diferencijaciji sadržaja rada, a cilj mu je bolje zadovoljavanje potreba darovite djece među vršnjacima u redovitoj skupini. Pri izradi programa odgojitelj se mora voditi načelima koja će djetetu osigurati sljedeće značajke (Cvetković Lay i Sekulić Majurec,2008, prema Karnes, Shwedei i Williams,1983) :

a. Poticati širenje temeljnih znanja i razvoj verbalnih sposobnosti

Iskusni odgojitelj pomagat će darovitom djetetu u stjecanju znanja koja ga zanimaju, ali neće propustiti omogućiti mu da uz to stječe i široke osnovne spoznaje, primjerene dobi i sposobnostima te će poticati razvoj različitih aspekata, a posebno djetetovih verbalnih sposobnosti. (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

b. Uvažavati specifične dječje interese, omogućiti im da ih zadovoljavaju i produbljuju

Odgojitelj treba omogućiti darovitom djetetu da svoje specifične interese zadovolji i produbi. Istraživanja pokazuju da se, potičući djecu da rade na temama koje ih već zanimaju, značajno može proširiti njihovo znanje te pomoći u razvijanju niza vještina, formiranju predodžbi i sl. Zato se u programima za darovitu djecu treba ponuditi što više raznolikih aktivnosti i pomoći djeci da odaberu najprikladnije. (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

c. Omogućiti djetetu da uči ono što ga zanima

Darovito predškolsko dijete jasno će pokazati što ga zanima i što želi učiti, a program mora biti osmišljen tako da mu upravo to omogući. Pritom djecu treba osposobljavati da samo traži odgovore na postavljena pitanja, koristi razne izvore znanja, pomagati mu da samostalno dođe do potrebnih informacija upućujući ga na mjesta gdje to može pronaći i općenito obogaćivati program raznolikim sadržajima i aktivnostima (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

d. Omogućiti djetetu da uči na način koji mu najviše odgovara

Jedna od osobitosti darovite djece koju je moguće uočiti već u ranoj dobi je da ona, u odnosu na svoje vršnjake, imaju veće metakognitivno znanje i razvijenije metakognitivne vještine. To znači da ona prije od ostale djece razviju specifične vještine koje im olakšavaju učenje i postaju svjesna načina na koji uče brže i lakše. Zadaća je odgojitelja, prema tome, pomoći djeci u učenju nudeći im raznolike aktivnosti kojima šire spoznaju i zadovoljavaju svoje specifične interese, ali istodobno uvažavati načine na koje dijete to želi raditi (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

e. Organizirati za dijete složenije aktivnosti, u pogledu primjene apstraktnog mišljenja i viših misaonih procesa

Katkad su odgojitelji skloni nesvjesnom podcjenjivanju sposobnosti darovitog djeteta, na način da mu ne daju dovoljno teške i izazovne zadaće, što izaziva gubljenje djetetovog interesa za rad i dosadu. Odgojitelj mora postavljati djetetu zadatke u skladu s njegovim sposobnostima pa bi tako darovitom djetetu trebalo postavljati teže i složenije, ali uz određeni napor, rješive zadatke. Njegov rad treba angažirati sve

njegove intelektualne sposobnosti i vještine da bi se potaknuo razvoj (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

f. Postavljati viša očekivanja u pogledu neovisnosti i ustrajnosti u radu na postavljenim zadacima

Darovita su djeca često brzopleta i površna osobito ako rade nešto što ih manje zanima. Zbog toga odgojitelj treba imati visoka očekivanja u pogledu ustrajnosti, preciznosti, točnosti pa i neovisnosti i samostalnosti u radu. Program za darovite treba biti osmišljen tako da omogući djetetu i samostalan rad i kontrolu vlastite uspješnosti. (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008)

g. Osigurati korištenje što raznolikijeg materijala u radu (aktivnostima)

Djeca, a posebno darovita djeca, vole skupljati raznoliki materijal i raditi s njim. Darovita djeca s takvim načinom rada postižu rezultate koji često prelaze granice naših očekivanja. Razlog tome je, osim bogatijeg iskustva koje im rad s materijalom omogućuje, i njihova dosjetljivost u klasificiranju, strukturiranju i manipuliranju njime. (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008)

h. Osigurati više vremena za rad

Darovita djeca već u ranoj dobi mogu raditi vrlo koncentrirano i dugo, posebno ako su sadržaji u skladu s njihovim interesima. Zato im treba osigurati dovoljno vremena za bavljenje aktivnostima koje ih zanimaju a ne ih prekidati, pazeći pritom da ipak slijede program svoje skupine. (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008)

i. Poticati tumačenje osobnog i tuđeg ponašanja i osjećaja

Osim aktivnosti koje potiču intelektualni i spoznajni razvoj, treba poticati i ostale aspekte razvoja, posebno socijalne i čuvstvene. Djecu treba poticati da tumače razloge osobnog i tuđeg ponašanja i osjećaja, posebno u njihovom osposobljavanju za suradnju i timski rad (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

j. Stvarati prigode za razvijanje i izražavanje sposobnosti vođenja

Mnoga darovita djeca već u predškolskoj dobi počinju izražavati svoje sposobnosti vođenja, koje iskazuju iniciranjem i osmišljavanjem aktivnosti, u podjeli zaduženja, prosuđivanju postignuća i sl. Zadatak odgojitelja je da nađe prikladne mogućnosti da darovito dijete iskaže svoje sposobnosti, a da pritom ne ugrozi svoj položaj u skupini. Za to je prikladan rad na projektu, kojeg najčešće inicira darovito dijete, a može i osmišljavati i voditi niz aktivnosti, a da kod drugih ne izazove osjećaj ugroženosti (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

k. Ohrabrivati kreativno i produktivno mišljenje

Dobar program za darovite mora biti osmišljen tako da razvija dječje kreativno mišljenje te ga potiče i ohrabruje da misli kreativno i kritički (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

Mnogi odgojitelji koji primjenjuju ova načela u radu s djecom u svojoj skupini, iskustvom su otkrili da tako postižu bolje rezultate u poticanju razvoja njihovih sposobnosti i širenju njihove spoznaje. Međutim, često se susreću i sa vlastitim strahovima i nesigurnostima (zbog nedostatka posebnih znanja i osposobljenosti za takav način rada) pa i s osjećajem krivnje, jer radeći tako odstupaju od uobičajenog i kod nas općeprihvaćenog načina rada koji se temelji na manje – više kruto strukturiranim programima. To posebno dolazi do izražaja u radu s darovitom djecom koja svojim osobinama često navode odgojitelje da rad s njima spontano počnu temeljiti upravo na navedenim načelima. U takvom načinu rada odgojitelji bi trebali biti puno hrabriji i ustrajniji jer su, radeći tako, sigurno na dobrom putu i njihova će nastojanja, u budućnosti, možda pomoći nekom darovitom djetetu (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

4.4. Primjena načela u radu

Autorice Cvetković Lay i Sekulić Majurec (2008) u svojim su radionicama pokušale upoznati odgojitelje kako raditi s darovitom djecom. Pritom se nisu usmjeravale na opće spoznaje o tome, ostvarive u idealnim uvjetima, već na ono što se ipak može učiniti za njih u postojećim okolnostima, odnosno tzv. "minimalnim programom". Dobar dio odgojitelja je kroz ovakav pristup shvatilo da već čini mnogo toga, posebno da spontano primjenjuje barem dio spomenutih načela rada s darovitima.

Što je odgojitelju činiti i kako se postaviti da bi se osiguralo provođenje navedenih načela rada, te postigla veća uspješnost u zadovoljenju djetetovih potreba opisali su Karnes, Shwedel i Williams (1983):

1. Izbjegavajte biti kruti (nefleksibilni) u radu - upravo vrtić, ustanova u kojem se ne radi po čvrstom planu i programu kao u školi, može biti ona odgojno - obrazovna ustanova u kojoj se odgajatelj neće uvijek držati unaprijed planiranih aktivnosti, nego će iskoristiti raznolike trenutačne poticaje iz vanjske sredine te slijediti izražene interese i potrebe svakog djeteta, a osobito darovitog.

Odgojitelj si ne može priuštiti krutost niti u planiranju sadržaja rada niti u planiranju vremena predviđenog za aktivnosti, ukoliko želi zadovoljiti potrebe sve djece u skupini. Ukoliko primijeti da je neka aktivnost djeci posebno zanimljiva te žele s njom nastaviti, iako je po planu neka druga aktivnost, ili pak da se u okruženju djece zbivaju neke njima zanimljive situacije, trebao bi procijeniti situaciju i fleksibilno izaći u susret interesu djece (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

2. Ne učite djecu ono što već znaju - odgojitelj treba znati prepoznati što od programa kojeg prolazi s djecom u skupini darovito dijete već zna pa dok s ostalom djecom to radi, darovitom djetetu postaviti druge, njemu izazovnije zadaće (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).
3. Ne očekujte da dijete bude darovito u svakom pogledu - ako neko dijete pokaže darovitost u jednom području, ono ne mora imati natprosječne rezultate u svim aktivnostima, odnosno od njega se ne mora očekivati darovitost u svakom pogledu. Važno je uočiti ono područje u kojem dijete iskazuje darovitost i tu mu pružiti odgovarajuću podršku, a s ostalim područjima se prema njemu ponašati kao prema ostaloj djeci u skupini (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).
4. Ne dopustite darovitom djetetu da se uključuje u više aktivnosti nego što može uspješno riješiti; darovita djeca imaju široke interese, lako se preopterete i započnu previše aktivnosti, tako da ni jednu ne završe kvalitetno, a u tome često imaju i podršku roditelja. Darovita djeca često će spontano iskazivati više raznolikih interesa, a ambiciozniji roditelji, vjerujući da tako djetetu čine dobro, omogućavat će im da ih zadovolje, katkad preopterećujući dijete. Drugu grešku roditelji čine pružajući djetetu podršku u stalnim izmjenama aktivnosti u koje ga uključuju, pravdajući to promjenama djetetova interesa. Na takve situacije odgojitelj treba reagirati i podsjetiti roditelje da se njihovo dijete treba ponašati i živjeti kao dijete unatoč njegovoj "genijalnosti". Darovitoj je djeci potrebno, u pogledu aktivnosti u koje će se uključivati, postavljati razumne granice i pomoći im da ustraju u onome što odaberu (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).
5. Ne dopustite darovitom djetetu da pretjerano okupira vašu pozornost - darovito dijete predstavlja veliko opterećenje. Odgojitelj mora konstantno odgovarati na pitanja, pribavljati raznolik materijal za sve što ga zanima, voditi ga tu i tamo, smišljati nove izazove i zadaće i sl. Međutim, odgojitelj ne može i ne smije posvećivati neizmjerno veću pozornost samo darovitoj djeci jer bi to dovelo do

toga da ostala djeca stagniraju u razvoju i razviju neprijateljske stavove prema takvu djetetu te ga počnu odbacivati. Da bi to izbjegao, odgojitelj mora vješto koristiti individualizirani način rada i razviti tehniku kojom će darovito dijete učiti strpljenju onda kada se ne može posvetiti samo njemu te nalaziti načine da uključi druge u bavljenje darovitim djetetom. Odgojitelj mora biti onaj koji određuje kada i koliko se može posvetiti djetetu (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

6. Vi ne morate biti hodajuća enciklopedija - vrlo često darovito dijete zna više o nekoj temi koja ga posebno zanima nego odgojitelj. Ako takvo dijete stalno ponavlja pitanja na koja odgojitelj ne zna odgovoriti, treba jednostavno reći: "Ne znam, ali možemo pokušati naći odgovor." Odgojiteljima je to teško reći djetetu jer smatraju da tako ugrožavaju svoj autoritet. Međutim, kad čuje to od starijih, dijete uči da je znanje neograničeno te da ga se stječe tijekom cijelog života. Odgojitelj mora pomoći djetetu da stekne znanje koje ono želi, ali pritom ga ne mora sam posjedovati (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).
7. Nemojte previše pomagati darovitom djetetu - zadatak odgojitelja je učiniti svako dijete samostalnim, što se ne odnosi samo na kulturno - higijenske navike i socijalizaciju nego, osobito u darovite djece, i na spoznajni razvoj te općenito na razvoj njihove samostalnosti u aktivnostima. Mnogo je korisnije dijete pitanjima navoditi do željenog odgovora, nego mu davati gotove odgovore, navoditi ga na postupnost u rješavanju problema i postizanju cilja te tražiti od njega da uloži dodatne napore kako bi postigao određeni cilj (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).
8. Ne dopuštajte "praznine" u učenju i ponašanju - katkad se događa da vrlo inteligentno predškolsko dijete koje već čita, ima problema s glasovnom analizom i sintezom. "Praznine" se mogu odnositi i na ostala područja razvoja, npr. neka intelektualno darovita djeca mogu imati potpunu "prazninu" u usvajanju vještine ophođenja s drugima: nepristojna su, nesposobni saslušati druge, netolerantna prema manje sposobnoj djeci i sl. Takve "praznine" odgojitelj ne smije zanemarivati niti dopuštati jer to može štetiti djetetu u punom ostvarenju njegovih potencijala (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).
9. Nemojte omalovažavati darovito dijete kad pogriješi ili ne uspije u nečemu - darovita si djeca vrlo često postavljaju zadatke koji su zahtjevni i katkad ih ne uspiju uspješno završiti. Ona su iznimno osjetljiva te im takvi neuspjesi ne

padaju lako, a ako na njihov neuspjeh reagira i odgojitelj i to pred drugom djecom, može se ugroziti njegovo samopouzdanje. Niti jedan neuspjeh nije neuspjeh, iz svake se situacije nešto nauči pa tako i odgojitelj mora naučiti dijete da nauči iz svojih neuspjeha i prevlada svoje slabosti (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

10. Ne uspoređujte ono što radi darovito dijete s onim što rade njegovi vršnjaci u skupini - darovito je dijete često uspješnije u izvršavanju postavljenih zadaća. Njegovi su radovi ljepši, maštovitiji i precizniji od uradaka druge djece u skupini, što je tako zbog njegovih posebnih sposobnosti, a ne zbog nekog iznimnog truda u radu. Zbog toga radove darovitog djeteta ne bi trebalo uspoređivati s radovima ostale djece. Takve usporedbe mogu štetno djelovati na prihvaćanje darovitog djeteta od strane druge djece, ali i na samopouzdanje ostale djece. Odgojitelj treba organizirati rad tako da svakom djetetu omogući uspjeh u nekoj aktivnosti i dobivanje pozitivne povratne informacije o svojoj uspješnosti (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).
11. Ne "izrabljujte" talente darovitog djeteta - imati darovito dijete kao pomagača drugoj djeci u određenim aktivnostima korisno je iskustvo za sve. Odgojitelju je lakše, djeca s kojom darovito dijete radi napravit će više nego da rade sami, a darovitom djetetu to će biti dodatni poticaj u radu. Međutim, ne smije se desiti da to poprimi pretjerane razmjere pa darovito dijete postane odgojiteljev pomoćnik. Darovito se dijete može osjećati iskorišteno, a druga će djeca zamijetiti njegovu povlaštenost. U školi se može dogoditi da se djetetov talent koristi za promidžbu cijele ustanove, na način da se njegovi radovi šalju na sve izložbe i to u više disciplina (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).
12. Navedite darovitu djecu da sami postave određena pravila ponašanja i onda dosljedno inzistirajte na njihovu provođenju - darovitoj je djeci potrebno manje pravila i ograničenja, znajući da će ih često, kako zbog svojih posebitosti tako i zbog svoje sklonosti da manipuliraju situacijom, pokušati izbjeći. Oni se često, i kada to žele, ne uspijevaju držati dogovorenog. U zahtjevima da se pridržavaju dogovorenog, odgojitelj treba bit vrlo dosljedan i uporan kako bi im se nametnuo kao autoritet, što je darovitoj djeci vrlo teško (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

4.5. Organiziranje programa

Predškolski je program otvoren, fleksibilan i razvojno usmjeren pa su tako mogućnosti poticanja sposobnosti sve djece, pa i darovite, velike i raznolike. Tipovi aktivnosti koji se posebno preporučuju u radu s darovitom djecom su oni koji potiču aktivno učenje, više razine misaonih procesa i kreativno mišljenje, kao npr. pokusi, edukativne igre na računalu, igre kreativnog rješavanja problema, mozgalice, zagonetke, pitalice i razne logičko - kombinatoričke igre (Cvetković Lay, 2002 (a.)).

Darovitom je djetetu, kao i svakom drugom djetetu, neophodan takav obrazovni program koji pruža izazove i mogućnosti za samootkrivanje, za dolaženje do spoznaje o vlastitim mogućnostima i za neovisno mišljenje. Drugim riječima, okruženje koje ga osposobljava da ostvari svoje spoznajne, emotivne i socijalne mogućnosti. Takav je program nužan za darovitu djecu, zbog toga što su osobine darovite djece, i njihove potrebe u odnosu na drugu djecu, drugačije te se bez odgovarajućih poticaja i izazova ne mogu iskazati i razvijati. Ostaviti dijete da bude dijete, a omogućiti mu okruženje bogato poticajima, izazovima i mogućnostima, suština je obogaćenog programa. (Cvetković Lay, 2002 (b.)).

Prednost predškolskog programa u odnosu prema školskom jest u tome što ne moguće navedene aktivnosti provoditi u svakodnevnim situacijama u redovnom programu, s kvalitetnim učincima za darovitu djecu, ali i za sve druge sudionike u odgojno - obrazovnom procesu. Da bi se to postiglo dovoljna je kvalitetna edukacija odgajatelja i nešto bolja opremljenost vrtićkih grupa. U organiziranju odgojno - obrazovne potpore razvoju sposobnosti darovita djeteta, važno je ne zanemariti sljedeće njegove potrebe (Cvetković Lay, 2002 (a.)):

1. Potrebu da sudjeluje u obogaćenom i proširenom osnovnom programu

Program za darovitu djecu treba biti postavljen tako da razvija više razine misaonih procesa (promatranje, predviđanje, klasificiranje, analiziranje, sintetiziranje, procjenjivanje), kao i da potiče divergentnu produkciju (produkciju velikog broja originalnih ideja). Osnovni je program zato nužno obogatiti posebno osmišljenim igrama i aktivnostima koje potiču aktivno učenje i kreativno mišljenje (Cvetković Lay, 2002 (a.), prema Cvetković Lay i Sekulić Majurec,1998).

2. Kontaktiranje s vršnjacima po mentalnoj dobi

Darovito dijete ima izraženu potrebu za druženjem sa sebi sličnima, odnosno s djecom sličnih sposobnosti i interesa. Darovitom djetetu se mora omogućiti poticajno druženje

kroz poseban program, ukoliko ima visoke intelektualne sposobnosti ili kroz kraće i dodatne specijalizirane programe, ako je riječ o pojedinačnim talentima (Cvetković Lay, 2002 (a.)).

3. Kontaktiranje s vršnjacima svoje dobi

Za potrebe darovitog djeteta, u predškolskoj dobi, osobito je važno (za njegovu socijalizaciju) da se za njegove posebne potrebe skrbi u redovnoj vršnjačkoj grupi kroz obogaćene aktivnosti i diferencirani pristup djetetu. Iako vršnjaci često teže prate napredan govorni razvoj i široke interese darovitog djeteta, važno je da ono uči tolerirati i surađivati i s manje sposobnim vršnjacima (Cvetković Lay, 2002 (a.)).

Temeljno pravilo programa za rad s darovitima je da budu ustrojeni tako da im omogućuju pretvaranje natprosječnih vještina, utvrđenih u identifikacijskom postupku, u postignuća kroz promišljene i dobro planirane aktivnosti. To se ostvaruje kroz tzv. diferencirani pristup i program. "Cilj je diferenciranog programa u okviru odgojne grupe osigurati svakom djetetu ono što je primjereno njegovu stvarnom razvojnom stupnju te specifičnim potrebama mogućnostima i interesima pojedinog djeteta, bez obzira na ono što se smatra uobičajenim programom za prosječno dijete te dobi." (Cvetković Lay, 2002:94 (a.)).

4.6. Stručno usavršavanje provoditelj programa

Da bi uspješno radili s darovitom djecom, odgojitelj bi, osim iskustva i motivacije, trebao za takav rad imati i dodatnu naobrazbu. Stjecanje dodatne naobrazbe za ovo specifično područje rada uobičajena je praksa u obrazovnim sustavima razvijenih zemalja Zapada. Osnovni elementi programa dodatnog stručnog usavršavanja praktičara za rad s darovitom djecom u vrtiću su sljedeći:

- Uloga odgojitelja/suradnika/roditelja u identifikaciji darovitog djeteta: uočavanje, provjera, utvrđivanje darovitosti
- Uloga odgojitelja/suradnika u osmišljavanju i provedbi različitih oblika programa za darovite
- Uloga odgojitelja/suradnika u radu s roditeljima darovitog djeteta (savjetovanje, edukacija roditelja)
- Osobine odgojitelja darovitog djeteta (kako poticati poželjne osobine ličnosti odgajatelja nužne u radu s darovitima) (Cvetković Lay, 2002:98 (a.))

Osnovni oblici rada u programu stručnog usavršavanja su:

- Usvajanje teorije (što je darovitost, kako identificiramo darovito dijete, osobine darovite djece, najčešće predrasude o darovitima i greške u procesu uočavanja, osnovna načela rada i načela diferencijacije - kako i što raditi s darovitima, metode i tehnike identifikacije, razvijanje tolerancije na "drukčiju" djecu i mijenjanje stavova prema njima)
- Praktični trening za primjenu određenih metoda i tehnika identifikacije te primjenu različitih oblika programa u neposrednom radu
- Neposredni rad s darovito djecom i njihovim roditeljima uz superviziju stručnjaka, obrazovnog specijaliste za darovite (Cvetković Lay, 2002:98 (a.)).

4.7. Mogući pristupi radu s darovitima

Od mnogih strategija koje su se pokazale učinkovite u radu s darovitom djecom autorice Cvetković Lay i Sekulić Majurec (2008) navode one koje se lakše provode u predškolskim ustanovama. To su:

- Rad na projektu: u projektnom planiranju odgojno - obrazovnog rada djeci se postavlja određeni zadatak ili si ga često postave ona sama, samostalno ga izvršavaju, pri čemu im odgojitelj pomaže spretno razrađenim podzadacima i stvaranjem povoljnih uvjeta za praktičnu provedbu odabrane aktivnosti. Takav način rada pogodan je za rad s cijelom skupinom jer se u projekt mogu uključiti sva djeca, prema svojim sposobnostima i interesima, a u njemu posebno uživaju darovita djeca. Ona obično zauzimaju ulogu "istraživača" koji pribavlja informacije za skupinu. Moguće je darovitom djetetu povjeriti i individualni rad na projektu, što od njega zahtijeva veću širinu i dubinu u pristupu te angažiranje raznih vještina. Kod ovakvoj rada poželjna je supervizija odgajatelja. (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008)
- Rad u maloj skupini: rad u manjim skupinama s vršnjacima ili s djecom istih sposobnosti vrlo je pogodan da bi darovito dijete naučilo surađivati s drugom djecom. U manjim skupinama mogu se provoditi raznolike aktivnosti kao npr. uključivanje u svakodnevne životne aktivnosti vrtića (uređenje panoa, priređivanje izložbi, uređenje dijela vrtića), uključivanje u aktivnosti koje zahtijevaju prethodno planiranje, istraživanje, ideje o mogućim načinima rješavanja problema (izrada informativnog lista o vrtiću-teme: otkriti što bi drugi

voljeli o nama znati, koje zanimljive događaje možemo nacrtati, kojeg će formata biti novine) te organiziranje zanimljivih rasprava (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

- Individualni rad: darovita djeca brzo uče i rade sve što im se zada pa je zbog toga potrebno povremeno im proširiti osnovni program koji ostvaruju individualno ili u paru s drugim darovitim djetetom. U te se svrhe dobrim pokazalo: rad na računalu, rad s posebnim radnim listićima, "domaće zadaće", predstavljanje slikovnice ili knjige prijateljima, poticanje kreativnog mišljenja dodatnim pitanjima, poticati darovito dijete da samostalno kreira igre, da osmisli kviz ili izradi neki materijal, pomoću kojeg će nešto naučiti ostalu djecu, zadavati im zadatke za pomoć uživljavanja u osjećaje drugih kao npr. zadaci tipa "zamisli da" - se to dogodilo tebi, da si ti bio na njihovom mjestu, da tebe tako boli. (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008)
- Ostale (izvanvrtićke) aktivnosti: ove su aktivnosti važne darovitom djetetu jer mu omogućuju da stekne nova i izazovna iskustva. Izvanvrtićke aktivnosti za darovitu djecu mogu biti razne vrste igraonica, radionica i kraćih specijaliziranih programa, razni klubovi kao npr. šahovski, dramski, literarni, ali i neki odgojiteljev hobi kao npr. astronomija ili kolekcionarstvo (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).
- Dodatna sredstva/materijali: darovitoj su djeci potrebna sredstva i materijali koju su, u pogledu angažiranja njihovih specifičnih sposobnosti zahtjevniji od uobičajenih sredstva i materijala u odgojno - obrazovnom radu. Ako neku temu odgojitelj želi uspješno obraditi s darovitim djetetom, mora uz pomoć roditelja i suradnika prikupljati dodatne materijale (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

4.8. Ozračje u skupini

Ozračje u skupini u koju je darovito dijete uključeno vrlo je bitno. U toj skupini mora vladati ozračje koje ohrabruje uspjeh, što u velikoj mjeri ovisi o osobinama odgojitelja. U skupini bi se trebalo od sve djece očekivati "odličnost" i "izvrsnost". Dijete se u skupini mora osjećati i sigurno jer je to osnovni preduvjet, kako za iskazivanje njegovih osobnih sposobnosti, tako i za poticanje cjelokupnog razvoja. Samo u okruženju koje dijete smatra sigurnim za sebe mogu se uspješno zadovoljiti njegove socijalne, čuvstvene i spoznajne potrebe. Djecu se mora učiti suočiti s neuspjehom i

misliti na to da djeca imaju svoje jače strane, ali i svoje slabosti te da im je uvijek potreban netko tko će to razumjeti. Bitno je stvarati uvjete za davanje prikladnih odgovora na zahtjevna, istraživačka pitanja djece. Darovitoj djeci treba dopustiti da budu prepoznati kao pojedinci s posebnim potrebama, ali većinu tih potreba treba zadovoljavati kroz redovan rad. Također, bitno je osigurati dobar odnos vrtića i roditeljskog doma te roditelje upoznati s načinom zadovoljavanja posebnih potreba njihove djece. Nadalje, darovitoj djeci jednako je potrebna nagrada kao i svoj drugoj djeci što je izazov jer darovita djeca dobro prepoznaju kad je nagrada zaslužena i prikladna, a kada to nije. U skupini treba osigurati čvrstu disciplinu i jasno odrediti granice dopuštenog i nedopuštenog, ali to ne provoditi na grub način. Na kraju, bitno je shvatiti da svatko, uključujući i darovito dijete, treba mogućnosti za opuštanje i zabavu jer nitko ne može biti stalno savršen (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008).

4.9. Humor u obrazovanju darovitih

Humor se često spominje kao značajka darovite djece te je ta osobina uključena i u liste za prepoznavanje darovitih. Takva djeca imaju sposobnost prepoznavanja apsurdnog, nespojivog i proturječnog u svakodnevnim situacijama i to brže od prosjeka svojih vršnjaka. Također, osobito dobro i brzo povezuju situacije na nov, neobičan, duhovit način, što proizlazi iz njihove sposobnosti da brzo misle i brzo uviđaju odnose. Suvremena istraživanja humoru daju velik značaj u mnogim životnim situacijama kao npr. pri suočavanju djeteta s raznim stresnim situacijama. Kada se dijete u stresnim situacijama samo sebi nasmije, to je znak da je dijete zadržalo sposobnost zamjećivanja i prestrukturiranja situacije na takav način da može uvidjeti kako određena situacija nije tako strašna koliko se činila. Dobar, zdrav smijeh pozitivno utječe na zdravlje. Sretna djeca, koja se mnogo smiju, uče lakše, brže i bolje te su zdravija od ostale, stoga smijeh i humor treba koristiti kao poticajno sredstvo u odgojno - obrazovnim programima, udžbenicima i situacijama. Smisao za humor zato se spominje kao jedna od bitnih značajki dobrog odgajatelja. On općenito pridonosi uspostavljanju boljih međuljudskih odnosa te razvijanju samopouzdanja darovitih. (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008). U radu s darovitom djecom preporuča se što više humora jer on razvija mišljenje, poboljšava kvantitetu i kvalitetu čitanja, poboljšava zdravstveno stanje, pomaže uspostavljanju pozitivnog stava prema sebi i pozitivne slike o sebi, oslobađa kreativnost, olakšava uspostavljanje boljih socijalnih odnosa,

pomaže u suočavanju s čudnim situacijama, poboljšava kvalitetu komunikacije, motivira na aktivnost i mobilizira energiju za rad, pridonosi kvaliteti rješavanja problema, ohrabruje ispravna ponašanja te je dobra početna točka u učenju određenog gradiva (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 2008:83, prema Webb,1983).

4.10. Razvoj pozitivne slike o sebi

Osjećanja i stavovi koje dijete razvija prema sebi samom formiraju se tijekom vrlo važnih ranih predškolskih godina. Pojam o sebi formira se u procesu međuodnosa sa značajnim drugim osobama, kao što su roditelji, odgojitelji i vršnjaci. Dijete od odraslih posredno ili neposredno dobiva podatke o sebi, a oni su prvi odgovori na dva važna pitanja: „Tko sam ja?“ i „Što ja mogu?“. Iz neposredne okoline dijete dobiva raznoliku mješavinu poruka o sebi. Spoznaja koju dijete stječe o sebi kroz aktivnosti i kroz raznolike poruke iz okoline, kao i osjećaju vezani uz te spoznaje i poruke, sazrijevaju vremenom u ono što se naziva "slika o sebi". Inteligencija i osjetljivost darovitog djeteta čine ga osobito ranjivim na neadekvatnu i nedostatnu sliku o sebi. Negativna slika o sebi je jedan od razloga što neka potencijalno darovita djeca ne uspijevaju realizirati svoje mogućnosti. Sazrijevanjem dijete razvija svijest o vlastitim vještinama i sposobnostima, koje se provjeravaju u akciji. Riječ je o "aktivnom ja" koje se odnosi na sve što dijete zna, može i umije. Ujedno se razvija i odnos djeteta s drugima, odnosno "socijalno ja". "Psihološko ja", koje se razvija tek pred kraj predškolskog razdoblja, predstavlja samopoimanje ukupne razvojne kompetentnosti u svom kulturalnom okruženju. Za predškolsko je dijete "aktivno ja", vrlo važan dio samopoimanja, a osobito za darovitu djecu, koja najčešće brže od vršnjaka ovladavaju osnovnim motoričkim i spoznajnim vještinama. Zato je aktivno samostalno korištenje sposobnosti, vještina i znanja jedna od prvih stvari koje se djetetu moraju omogućiti. Ohrabrivati i na sve načine poticati samostalnost u akciji (od hranjenja, preko osobne higijene do složenijih motoričkih i ostalih vještina) uz jasno izražen pozitivan stav " ti to možeš" jedna je od bitnih zadaća roditelja, ali i odgojitelja djeteta, a osobito darovitog djeteta. Problemi sa samopoštovanjem darovitog djeteta potječu iz njegovih karakteristika: sklonost da sebe promatra kritički, moguća izloženost starijim suigračima i njihovim problemima, raniji govorni razvoj i ranije samovrednovanje, ranije prolaženje kroz stupnjeve razvoja, svijest o tome da je drugačije (Cvetković Lay, 2002 (b.)).

Djetetu se može pomoći ako ga se uči da prihvaća svoje različitosti kao pozitivne dijelove svoje ličnosti. Dijete treba znati da su njegovi različiti interesi, stil učenja i druge osobine vrijedni čak i ako nisu uobičajeni te ga odvajaju od prosjeka. Dijete koje sebe doživljava nešto drugačijim od vršnjaka može osjećati potrebu da tu razliku smanji, ali ne zna kako. Tada će odgojitelj pomoći tako što će pokušati pronaći aktivnost u kojima dijete može uživati zajedno sa drugom djecom (npr. na igralištu, u parku, igri loptom - aktivnosti koje ne ovise samo o misaonim vještinama, ili vještinama u kojima je ono bolje od drugih). Naime, odgojitelj će pokušati pronaći djecu sa sličnim interesima, pomoći djetetu da shvati da je svatko u nečemu talentiran, pohvalit će djecu za njihove pozitivne akcije, ali i za pokušaje upornosti i originalnosti (Cvetković Lay, 2002 (b.)).

Posebnu pažnju treba obratiti povučenom, stidljivom darovitom djetetu. Sve navedeno o poticanju djeteta da izgradi pozitivnu sliku o sebi posebno vrijedi za dijete koje: voli biti samo, treba vremena za promatranje prije nego se okuša u novim aktivnostima, lako se uznemiri pred većom grupom, mnogo razmišlja prije nego svoje ideje podijeli s drugima, ima intenzivnu potrebu za privatnošću, želi jednog najboljeg prijatelja radije nego mnogo površnih poznanstava, pokušava biti savršeno za javnost, onda izbacuje negativne osjećaje i frustracije kod kuće, voli se koncentrirati na jednu aktivnost, mrzi kada ga prekidate u aktivnostima, vrlo je različito u javnosti i u kući, prikriva osjećaje, sporo reagira na ljude i situacije, treba mu vremena da razmisli, rijetko govori o svojim osjećajima i problemima, osjeća se usamljeno čak i kada drugi žele biti s njim (Cvetković Lay, 2002 (b.)). Postoji opasnost da ne procijenimo na odgovarajući način, to jest da podcijenimo sposobnosti takva djeteta i da ono trajno podbacuje u postignućima (Cvetković Lay, 2002 (b.)).

Pozitivna, zdrava slika o sebi podrazumijeva razvijenu svijest o najboljim i najslabijim dijelovima sebe i prihvaćanje činjenice da su sva ljudska bića nesavršena. Djetetu treba naglasiti njegove dobre strane, snage i prednosti ali i nedostatke. Ono što ne bismo smjeli raditi jest očekivati savršenost. Pokušaji se moraju prihvaćati kao i postignuća. Također, djecu se ne smije uspoređivati; svako dijete je jedinstveno i posebno te je produktivnije zajedno s djecom postaviti zasebne ciljeve. Poželjno je iskazivati ponos i odobravanje. Svaka osoba ima različite talente ili razvijene sposobnosti. Odgojitelj može djetetu biti model samoprihvaćanja vlastitih prednosti, ali i slabosti i ograničenja. O takvim je stvarima poželjno s djecom razgovarati. Odgojitelj s djetetom može podijeliti ponos zbog onoga što može i umije i prihvaćanje onoga što ne može i ne zna. Odgojitelj treba ohrabrivati različita područja interesa. Djeci treba

pomoći da razluče i razviju svoje različite interese, snage, prednosti i energije u različitim smjerovima. Treba pokušati izbjeći mogućnost da jedno dijete razvija osjećaj neuspjeha i inferiornosti, mjereći se i uspoređujući se s tuđim standardima postignuća u nekom području. Usporedbe su dopuštene, ali samo u odnosu prema sebi samom, odnosno vlastitim prijašnjim dostignućima (Cvetković Lay, 2002 (b.)).

5. NIKOLA TESLA CENTAR (NTC) SUSTAV UČENJA - RANKO RAJOVIĆ

Dr. Ranko Rajović, liječnik specijalist, rođen je 1964. godine u Beogradu. Osnivač je Mense u nekoliko država (Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, pomogao u formiranju Mense u Rusiji, Ukrajini i Makedoniji), član Upravnog odbora i Odbora za darovitu djecu Mense International i Predsjednik NTC odsjeka za darovite Mense (Rajović,2010.). Rajović je spoznaje suvremene medicine iz područja neuroanatomije, neuroendokrinologije i neurofiziologije povezao sa svakodnevnim aktivnostima djece. Mensa je međunarodna organizacija sa samo jednim uvjetom za članstvo - rezultatom na standardiziranom IQ testu višim od 98% ukupne populacije. Članovi Mense potencijalno su daroviti pojedinci, ali nemaju svi razvijene osobine darovitih. U okviru Mense postoji i Odbor za darovite (NTC). Skoro svi članovi NTC- a su studenti s izuzetnim rezultatima, državni prvaci i međunarodni prvaci, studenti na najprestižnijim svjetskim sveučilištima, kao i priznati stručnjaci u cijenjenim svjetskim tvrtkama. Iskustva najuspješnijih članova Mense vezana su za osobno i društveno poimanje darovitosti, odrastanje i obrazovanje tih ljudi i moguće probleme koje su imali na putu ka ostvarenju svojih ciljeva, a to su dragocjeni putokazi za kreiranje modela koje koristi ovaj Program (Rajović, 2010).

5.1. Program NTC sustava učenja

Program NTC sustava učenja odgovara na pitanje kako stimulirati velike potencijale djece prije polaska u školu. Njegova osnovna ideja je da ukaže na značaj i neophodnost povećanja udjela neurofizičkih spoznaja u formalnoj edukaciji djece. Neiskorišteni potencijali ljudskog uma i snaga djetinjstva, udruženi s posvećenim i educiranim roditeljima i odgajateljima, omogućuju kreativnije učenje, brže spoznavanje i lakše otkrivanje i razvijanje sposobnosti (Rajović, 2010).

Program NTC učenja sastavljen je od različitih aktivnosti i igri za djecu, koje se temelje na saznanjima o razvoju i radu mozga i koje imaju pozitivan efekt na razvoj mozga u periodu kada je to najvažnije, u periodu najintenzivnijeg rasta i razvoja, od rođenja pa do približno desete godine starosti. Igra kao unutrašnja motivacija djeteta ključni je faktor NTC programa. Program NTC se već nekoliko godina provodi u nekoliko europskih država, a počeo se provoditi i izvan granica Europe (https://ntchrvatska.com/) .

Rajović (2010) je u početku stvaranja programa prve vježbe, kroz igru i razgovor, radio sa svojim najmlađim sinom od njegove treće godine. Postigao je rezultate koji su bili izvan svakog očekivanja. Pod pojmom "rezultata" podrazumijeva sinov napredak i radost koja je pratila prve korake, ali i stalna potreba da se ta igra nastavi. Posebno ga je potaknulo pozitivno okruženje među djecom i odgajateljima, ali i reakcije roditelja koji su bili primorani igrati nove igre i otkrivati skrivene sposobnosti svoje djece (Rajović, 2010).

U predškolskom razdoblju brzina stvaranja veza i broj novih veza između neurona neusporedivo je veći nego u kasnijoj dobi. Unutar mozga odigrava se borba za dominaciju među neuronima, stvaraju se ove veze između aktivnih neurona i novi komandni putevi, potiče se razvoj važnih centara u mozgu, formira se mreža novih puteva, neaktivni neuroni odumiru i neaktivni putevi se gube. U toj simulaciji neurona leži odgovor na pitanje hoće li dijete dosegnuti svoje biološke potencijale ili ne. Upravo u ovom razdoblju može se kroz igru stimulirati nove veze među neuronima i tako povećati sposobnosti za učenje i indirektno poticati razvoj pojedinca, ali i nacije. Nakon dvanaestogodišnjih studija i istraživanja, utvrđeno je da se realizacijom Programa potiču i razvijaju intelektualne sposobnosti svakog djeteta, a posebna je prednost što se kroz ovakav pristup rano stimuliraju i otkrivaju darovita djeca te se pravilno usmjerava njihov razvoj. Bitno je da se u predškolskom uzrastu u svakodnevni rad unesu elementi koji dokazano stimuliraju mentalni razvoj djece, ali i specifične vježbe koje razvijaju koordinaciju pokreta i motoriku. Jednako je važno da se razvija i brzina razmišljanja i zaključivanja (funkcionalno znanje) kroz koju pratimo darovitost djece. Samo pravilnom primjenom programa i odgojitelji i roditelji mogu puno učiniti za razvoj bioloških potencijala djeteta (Rajović, 2010).

5.2. Realizacija programa i metodika rada

Program se realizira u više etapa, u grupama 15 – 25 djece uz angažman stručnjaka i odgojitelja s certifikatom "NTC SUSTAV UČENJA". Za svaki uzrast rade se periodična testiranja radi usmjeravanja i praćenja razvoja djece. Neke od ovih aktivnosti već postoje u radu s djeco predškolskog uzrasta pa su potrebne samo manje modifikacije. Rajović (2010) program provodi u tri etape:

1. Etapa - dodatna stimulacija razvoja sinapsi (vježbe za motoriku, grafomotoriku i akomodaciju oka)

2. Etapa - stimulacija razvoja asocijativnog razmišljanja

Razina 1. Apstrahiranje, vizualizacija

Razina 2. Apstraktna klasifikacija i serijacija

Razina 3. Asocijacije, glazba

3. Etapa - stimulacija razvoja funkcionalnog razmišljanja

1. Zagonetne priče

2. Zagonetna pitanja, konvergentno razmišljanje

3. Stimulativna pitanja, divergentno razmišljanje

(Rajović, 2010)

Ove vježbe, koje nisu dio redovnog plana i programa u predškolskim ustanovama, ali se uklapaju u sve segmente, stimulativno djeluju na fizički i mentalni razvoj djece. Posebno se naglašavaju specifične motoričke i grafomotoričke vježbe te učenje simbola apstraktnih pojmova i njihovu vizualizaciju, serijaciju i klasifikaciju, a kasnije povezivanje i pamćenje tehnikama asocijacije (Rajović, 2010).

U motoričke vježbe spadaju rotacija i vježbe za ravnotežu te vježbe za akomodaciju oka. Rotacija oko svoje osi jedna je od najkompliciranijih pokreta u prostoru. U njemu sudjeluju različite strukture (vestibularni aparat, moždano deblo, veliki i mali mozak, kranijalni živci) koje čine kompliciran fiziološki proces, koji se mora razviti u ranim godinama života kada se izgrađuju neuronski putevi jer se u kasnijim godinama na njega teško može utjecati. U vježbe za rotaciju i ravnotežu spadaju vrtnja oko svoje osi raširenih ruku, vježbe skakanja i prevrtanja na trampolinu te hodanje po crti ili gredi. Vježbe za akomodaciju oka važne su za kasnije dobro učenje i koncentraciju. Ovaj fiziološki proces razvija se brzim pokretima oka, praćenjem predmeta i preskakanjem prepreka. Vježbe za akomodaciju oka obuhvaćaju kotrljanje, dodavanje i dobacivanje lopte, brzo čitanje riječi i pronalaženje slike te riječi, vježbe trčanja, preskakanja, provlačenja i boravak u prirodi.

Igre sa simbolima apstraktnih pojmova (prepoznavanje, klasifikacija, asocijacija) obuhvaćaju čitanje i igre memorije. Proces prepoznavanja apstraktnih simbola jedan je od najkompliciranijih procesa koje dijete mora naučiti. Ovo je vještina koju treba svladati u periodu intenzivnog sazrijevanja mozga. Jedna od vježbi za razvoj ove vještine je igra simbolima. Tri mjeseca odgojitelj djeci jednom tjedno pokazuje pet prepoznatljivih simbola (simboli sportskih klubova, automobila, proizvoda, zastave) koje vježbaju svaki dan. Nakon ta tri mjeseca prelazi se na drugu vježbu - učenje riječi. Jednom tjedno djeci se pokazuje po pet novih riječi (od 3 i 4 slova, a kasnije 5 i 6 slova)

koje djeca tri dana uče u vrtiću po desetak minuta. Roditeljima se kaže koje su riječi naučili te oni mogu vježbati s djecom kod kuće. Drugi put pokazuje se novih pet riječi, uz riječi koje su se učile prethodno i tako iz tjedna u tjedan. Riječi i pojmovi koje je dijete već učilo koriste se za klasične igre memorije i specifične igre za razvoj kreativnosti i funkcionalnog razmišljanja. Darovita djeca puno brže zapažaju pojmove i slike, tako da će se lako izdvojiti u grupi brzinom zapažanja i učenja novih riječi, ali i brzinom rješavanja zadataka. Za razvoj memorije koriste se kartončići s 10 riječi, a svaki se tjedan broj kartončića povećava. Ovo je klasična igra memorije. Drugi primjer je prepoznavanje zastave bez gledanja slike, samo po njenom opisu (npr. na kojoj je zastavi krug) (Rajović, 2010).

Glazba i glazbene aktivnosti (slušanje, pjevanje, sviranje, stvaralačko glazbeno izražavanje i doživljavanje) posredno i značajno djeluju na sve aspekte razvoja. Predškolsko se razdoblje smatra prilično važnim periodom utjecaja na glazbeni, odnosno opći razvoj. Od svih oblika darovitosti, glazbena darovitost dolazi do izražaja najranije oko treće godine te se zato predškolski uzrast smatra važnim za provođenje i stimuliranje daljnjeg razvoja. Neke od aktivnosti koje odgojitelj može provoditi su: aktivno slušanje i uspoređivanje različitih pjesama, upoznavanje i uočavanje različitih tonskih boja, prepoznavanje izvođača (glas ili instrument), prepoznavanje razlika u karakteru, dinamici, razgovor o glazbenim ukusima, razvijanje slobodnog glazbenog stvaralaštva sviranjem na instrumentima.

Zagonetne priče zamišljene su tako da potaknu djecu na logičko razmišljanje i brzo rješavanje problema, ali i na radost nakon uspješnog rješavanja. Jako je stimulativno kada se pogođeno rješenje nagradi, što potiče natjecateljski duh, ali i šalje djeci poruku da je kreativno razmišljanje nešto dobro i korisno. Zagonetne priče obično su smišljene tako da u rješavanju moraju sudjelovati i odgojitelji, učitelji ili roditelji kako bi ih poticali, ali i pomogli. Smisao ovih priča je da se rješenja ne otkrivaju prije nego se djeca zaista ne potrude da ih sama pronađu. Neka od rješenja zahtijevaju i malo znanja o prirodi i njenim zakonitostima, ali je većina tih priča tip logičke mozgalice. Poslije nekoliko priča, neka će se djeca već istaknuti svojim razmišljanjem. Ako neko dijete riješi dvije priče, poprilično sigurno se može zaključiti da je riječ o potencijalno darovitom djetetu (Rajović, 2010).

6. ZAKLJUČAK

Iako darovitost ima mnogo definicija, oko jednog se mogu složiti sve: darovita su djeca ona koja imaju visoko razvijene sposobnosti te im one omogućuju da postižu iznadprosječne rezultate u jednom ili više područja. To znači da će darovita djeca jednostavno brže i prije te uz manju pomoć odraslih savladati neko područje (glazba, matematika, umjetnost i sl). Ono po čemu se darovitu djecu može prepoznati je njihova izuzetna energija, motiviranost za rad, bogat rječnik, kreativnost u rješavanju problema, velika pozornost i koncentracija. Neke od tih osobina i mnoge druge prepoznat će roditelj možda i prije djetetova odlaska u vrtić, međutim, roditelji često nisu dovoljno informirani da bi uočili te znakove kao znakove potencijalne darovitosti. Stoga je uloga odgojitelja da kao informiranija i kompetentnija osoba, ovakve znakove prepozna i na njih reagira. Odgojitelj u skupini ima mogućnost usporedbe s ostalim vršnjacima što mu može poprilično olakšati posao. No, drugu se djecu ne smije omalovažavati, dapače, svu se djecu u predškolskoj dobi treba tretirati kao potencijalno darovitu. Dobar odgojitelj darovitoj djeci, prije svega je dobar odgojitelj svoj djeci. Takav će odgojitelj organizirati rad na način da zadovolji potrebe darovitog djeteta, ali i ostale djece u grupi. Darovito dijete treba program koji mu omogućuje ono što najbolje odgovara njegovu stupnju razvoja, specifičnim potrebama i interesima bez obzira na to što se smatra uobičajenim programom za dijete te dobi. No, to ne znači da će se darovito dijete odvojiti od vršnjaka. Dapače, kako bi se darovito dijete uključilo u rad i druženje s ostalom djecom, treba pronaći aktivnosti u kojima može uživati i darovito dijete i ostala djeca u grupi. Odgojitelji se često "boje" rada s darovitima iz razloga što smatraju da nemaju dovoljno znanja da bi odgovorili na sva njihova pitanja ili pak osjećaju sram govoreći djetetu da nešto ne znaju. Takvo razmišljanje je nepotrebno jer odgojitelj nije dužan znati sve o nekoj temi kako bi znalo odgovoriti djetetu. Dovoljno je djetetu omogućiti materijale pomoću kojih će saznati sve što želi.

Ukratko, odgojitelj djeteta "genijalca" ne mora biti genijalac. Dovoljno je da bude kreativan i kreativno pristupa radu s darovitim djetetom, da mu omogući da svoju darovitost maksimalno razvije, a pritom se osjeća sigurno i prihvaćeno. Bitno je znati da će uvijek postojati netko tko će znati više, bilo to dijete ili odrasla osoba, što samo znači da uvijek postoji netko tko će mu moći pomoći ukoliko zapne.

LITERATURA

1. Cvetković - Lay, J. (a.), 2002.), *Darovito je što ću sa sobom,* Zagreb: Alinea
2. Cvetković - Lay, J. (b.), 2002.), *Ja hoću i mogu više,* Zagreb: Alinea
3. Cvetković - Lay J., Sekulić Majurec A. (2008.), *Darovito je, što ću s njim?,* 2. izdanje, Zagreb: Alineja
4. Čudina - Obradović, M. (1991.), *Nadarenost - razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje,* Zagreb: Školska knjiga
5. George, D., (2004.), *Obrazovanje darovitih - kako identificirati i obrazovati darovite i talentirane učenike,* Zagreb: EDUCA d.o.o.
6. Kadum S., Hozjan D. (2015.), *Darovitost u nastavi,* Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
7. Rajović, R. (2010.), *IQ djeteta - briga roditelja,* Zagreb: Hrvatska Mensa
8. Winner, E. (2005.), *Darovita djeca – mitovi i stvarnost,* Lekenik: Ostvarenje d.o.o.

Mrežne stranice:

1. Marincel D., (2013.), *Tajne darovite djece,* http://www.istrazime.com/djecja-psihologija/tajne-darovite-djece/ , pristupljeno: 23.8.2019
2. Matoš D., (2018.), *Izazovi odgoja potencijalno darovitog djeteta,* https://vrticigra.hr/izazovi-odgoja-potencijalno-darovitog-djeteta/, pristupljeno: 30.8.2019
3. Veselinović Z., Sindik J., (2016.), *Darovitost,* http://www.roda.hr/portal/djeca/zdravo-odrastanje/darovitost.html , pristupljeno: 1.9.2019
4. Nepoznat autor, *What is giftedness,* http://www.thegiftednesscenter.com/what-is-giftedness2, pristupljeno: 27.8.2018
5. Nepoznat autor, *NTC sustav učenja,* https://ntchrvatska.com/, pristupljeno: 6.9.2019

SAŽETAK

Darovitost se može opisati kao sposobnost pojedinca da postiže iznadprosječne rezultate u jednom ili više područja. Darovita djeca tako mogu imati izrazito razvijene jezične, matematičke, tehničke, glazbene te socijalne vještine. Da bi djeca predškolske dobi (za koju se smatra da su potencijalno darovita) razvila svoju darovitost, potreban je utjecaj okoline. Osim roditelja, vrlo važnu ulogu imaju i odgojitelji. Odgojitelj kao obrazovana osoba ima zadatak uočiti darovito dijete i na to reagirati na, način da prilagodi program njegovim posebnim potrebama i interesima. To može učiniti individualnim radom ili radom u malim skupinama, radom na projektu, uključivanjem u izvanvrtičke aktivnosti i prikupljanjem različitih materijala. Različite aktivnosti koje su poželjne za rad s darovitom djecom opisane su u programu NTC sustava učenja. Za rad s darovitom djecom potrebno je uvažavati njegove specifične interese i kreativno pristupati radu.

Ključne riječi: darovitost, darovito dijete, odgojitelj, NTC sustav učenja

SUMMARY

Being gifted can be described as an individual's ability to achieve above-average results in one or more areas. Gifted children have very developed skills like language, math, music, social or technical skills. For the kindergarten children to develop their skills to their full potential they need external influences. Outside their parents, kindergarten teachers play a big role in developing this potential. A kindergarten teacher is a person who has the task of noticing a gifted child and reacting in a way to adapt the program to that child's interests and needs. That can be done by individual work with the child or by working in small groups with other children, by working on a project, enrolling the child in extracurricular activities outside of kindergarten and by gathering different materials. Different activities that are desirable in working with these children are described in the NTC learning program. To work with gifted children its important to indulge their specific interests and to be creative in your work.

Key words: giftedness, gifted child, kindergarten teacher, NTC learning program

PRILOZI

PRILOG A: Prikaz ilustracija i tablica

Tablica 1.Glavne karakteristike različitih shvaćanja nadarenosti 5

Slika 1. Izvor: Marincel, 2013.: Troprstenasta definicija darovitosti 7

Tablica 2. Razlike između bistrog i darovitog djeteta 16